

Cruise til Norge i Maj 2011

Vi havde købt rejsen over Internettet ca. en uge før afrejsen, og vi gav 4500 kr. for 2 personer i en udvendig kahyt. Denne pris indeholder rejsen med alle måltider og al underholdning. Der kan forventes ekstra udgifter for alkoholiske drikkevarer og udflugter i land – af sidstnævnte købte vi intet. Karin havde fået en knæproteseoperation 20 dage før afrejsen, og vi mente, at turen kunne stimulere hendes træning af knæets funktioner og gangen – og det kom også til at passe. Ruten var København – Skagerak – Bergen – Geiranger – Skagerak – København. I det følgende kan læses Martins dagbogsnoter og ses nogle af Karins billeder – og til slut følger nogle noter om Bergen, Norges historie, Edvard Munch og Edvard Grieg, som vi læste op på i tilslutning til rejsen. Endelig er der lidt information om Valpolicella- og Malbec-vine, en nyttig viden til brug i skibets fine restaurant.

Søndag 29. maj: Det var dejligt vejr, og jeg var oppe kl. 4 for at læse 1. bind af Gunner Staalesens Bergen-trilogi "Morgenrøde" færdig. Jeg fik sendt breve til Thomas, Rikke, Lissa og Kerstin, og Rikke ringede og ønskede God Rejse og Michael kørte os til båden. Der var masser af mennesker i, hvor indcheckningen foregik. Sten og Karin kom, og vi gik ombord og fik frokost i Windjammer Restaurant på 9. etage. Derefter hvilede vi lidt i kahytten, og deltog i redningsøvelsen før afrejsen kl. 17. Yderligere et cruiseskib lå ved Langelinie. Vi spiste middag med en hollandsk familie, hvor den yngre generation var henholdsvis praktiserende læge og jordemoder.

Mandag: Jeg var oppe kl. 6.30 og i Vision Fitness Center, hvor jeg gik på løbebåndet i 20 minutter, var på motionscyklen i 20 minutter og på crosstraineren i 20 minutter. Så var der morgenmad i Windjammer. Karin opdagede at hendes medbragte perlekæder var forsvundet, og vi gjorde anmeldelse til Pursers Desk. 3 personer fra skibets security gennemsgte kahytten, og vi fik et dokument på tabet. Vi boede i kahyt 4570 lige ved Champagnebaren og med kort afstand til Aquarius Dining Room. Vi spiste frokost i restauranten, hvor min favorit var Royal Caesars Salad med kylling. De havde en meget flot salatbuffet. Vi hvilede lidt i kahytten om eftermiddagen, og så tv, hvor der var et godt udvalg af kanaler. Vi fik ikke læst det mindste i de

medbragte bøger. Om eftermiddage deltog vi i en quiz med 20 spørgsmål om Norge, og vi vandt med 17 rigtige svar. Senere på eftermiddagen var Karin og Karin med i Fitness Centret, og jeg gennemførte igen mit 1 times program, og var i den indendørs pool og jacuzzi bagefter. Thomas ringede og ønskede God Rejse. Vi var til Captains Cocktail Party med Champagne. Der var over 780 besætningsmedlemmer fra 59 nationer, og vi var over 2000 passagerer. Den kvindelige Cruisedirector Sol var flot og repræsentativ. Vi havde skiftet til et 4 mands bord i spisesalen, og vi valgte Chefs Signature Menu: snegle, bøf, chokolade soufflé. Aftenens show var Elvis Presley Las Vegas Style. Masquaradeteatret er stort men meget godt designet, og lyset og scenetæppet er flot.

Tirsdag: Vi var i Bergen, og det regnede ikke, hvilket byen ellers er kendt for. Vi gik til Bryggen og Fisketorvet, og så bl.a. en blå hummer. På hjemvejen gik vi forbi Bergens Fæstning og Håkonshallen, der er den største af de to haller på den tidligere kongeborg Bergenhus i Bergen, opført af Håkon Håkonsson i midten af 1200-t. Den rummede oprindeligt festsal øverst med åben tagstol, beboelse i midten og forrådsrum i kælderen. Håkonshallen blev restaureret fra 1873 og 1910-16 udsmykket af Gerhard Munthe; ved eksplosionen i Bergens havn i 1944 blev den svært skadet, men er senere restaureret. Den benyttes i dag til repræsentative formål, men var lukket pga. Bergenfestspillene. I nær tilknytning til Håkonshallen ligger Rosenkrantzstårnet, som regnes som det vigtigste renessansemonumentet i Norge. Deler af tårnet er fra 1270-årene, men tårnet er påbygget flere gange som forsvarsverk og maktdemonstrasjon overfor egenrådige hanseatiske handelsmenn. Gjennom smale, dunkle trappeganger kan man klatre helt opp på taket, hvor utsikten fortsatt er imponerende. Tårnet var residensen til Kong Eirik Magnusson fram til han døde i 1299. Han var den siste kongen med sete i Bergen. Senere fikk tårnet mindre godt stilte beboere – i kjelleren ligger det beryktede fangehullet, som antagelig var i bruk fra slutten av 1400-tallet til et stykke ut på 1800-tallet. Rosenkrantzstårnet slik vi kjenner det i dag ble bygd som et kombinert forsvars- og residenstårn i 1560-årene av lensherren Erik Rosenkrantz. To eldre anlegg ble bygget inn i tårnet; kong Magnus Lagabøters kastell, en mindre festning fra ca. 1270 og Jørgen Hanssøns forverk fra ca. 1520. Dette har gitt tårnet en eiendommelig grunnplan og romordning med bl.a. forskyvninger i etasjehøyden. Med sin strategiske plassering i sørfløyen, har tårnet vært en hjørnestein i borgsystemet på Bergenhus festning. I tårnet var der en udstilling om Anne Pedersdatter, der blev brændt som heks i 1590. På fæstningsområdet

passerede vi Bunkeren, der blev bygget som kommunikationscenter af tyskerne under krigen. Russiske krigsfanger udførte arbejdet. Mariakirken i Bergen er byens ældste bygning fra 1180, men den var lukket grundet restaurering. Det gamle St. Jørgens Hospital i Bergen er indrettet som medicinsk museum med

specielt fokus på spedalskhed – Dr. Armauer Hansen opdagede lepra-bakterien i Bergen i 1873, hvor Bergen var en centrum for behandling af spedalskhed. Tilbage på skibet spiste vi frokost i restauranten: champignonsuppe og Caesars Salad, Hasselnøddecake og kaffe – lækkert. Om aftenen nød vi igen en flot middag, og der var efterfølgende Rock n’Roll underholdning i agterbaren ”Some Enchanted Evening”. Kajen i Bergen var blevet ødelagt forrige uge af et cruiseskib, der var blevet taget af vinden. Der var lods på Vision of the Seas både i Bergen og i Geiranger fjorden. (4.30 – 9.30. Vi så udsejlingen fra Bergen, hvor solen gik ned kl. 21.36 og stod op kl. 04.26. I havnen lå sejlskibet ”Staatsrad Lehmkuhl”, der er Norges største sejlskib og bygget i 1914 – man kan komme med på ture med det. Der var rock ’n’roll party i centrum med en overdimensioneret Elvis Presley og Marilyn Monroe. De smed store gule bolde rundt i lokalet, og Karin smed en bold tilbage og knuste et champagneglas. Karin talte i telefon med Kerstin og Michael

over det maritime net. Der var 50-er-fest i ”Some Enchanted Evening” lounge.

Onsdag: Vi stod op kl. 7 for at se Geirangerfjorden, og der var blæst og sol. Geirangerfjorden er 500 meter bred, knapt 400 meter dyb og omgives af fjelde, der er op til 2000 meter høje. Den anses for at være blandt Norges smukkeste fjorde. Vi spiste morgenmad og lunch i Windjammer Restauranten på 9. etage. Vi kom i land med tender – de brugte 4 stk., som kunne tage 150 personer hver. Geiranger er en lille turistby med 220 indbyggere, den er smuk, der var sne på fjeldene, jeg købte 2 postkort. Geiranger ligger næsten på højde med Sundsvall. Vi sov til middag, og vi fik Dry Martini i ”Schooner Bar”, og deltog forgæves i en gætteleg om 70’er musik. Kl. 19 var der ”ABBA Back” i teateret, og kl. 20 så vi kopier af Village People opføre ”In the Navy” og ”WMCA” med fuld musik. Vi fik middag, mens skibet sejlede ud af fjorden og vi fik beundret vandfaldene De Syv Søstre, Bejleren og Brudesløret. Efter middagen var der Rock ’n’ Roll Sing Along ved pianobaren og meget andet musik rundt på skibet

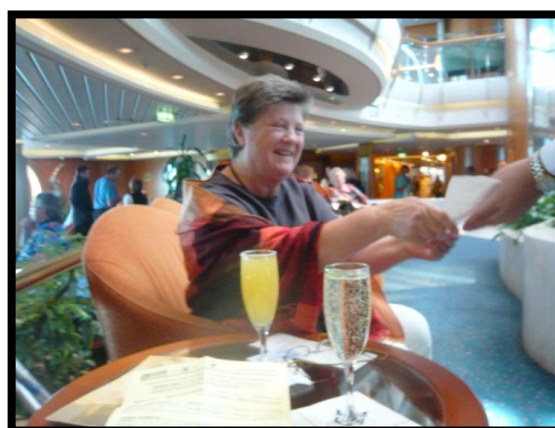
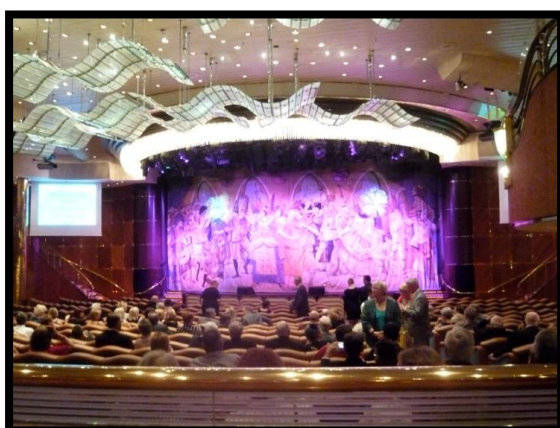
Torsdag: Om natten havde det blæst, og der var ophængt brækposer ved trapperne, og vandet i de 2 pooler skulpede ganske meget. Jeg var i Fitness Centret før morgenmaden og tog 20 minutter på løbebåndet, cyklen og crosstraineren. Og jeg gik i løbet af dagen 22 omgange á 450,75 meter på motionssporet på 10.

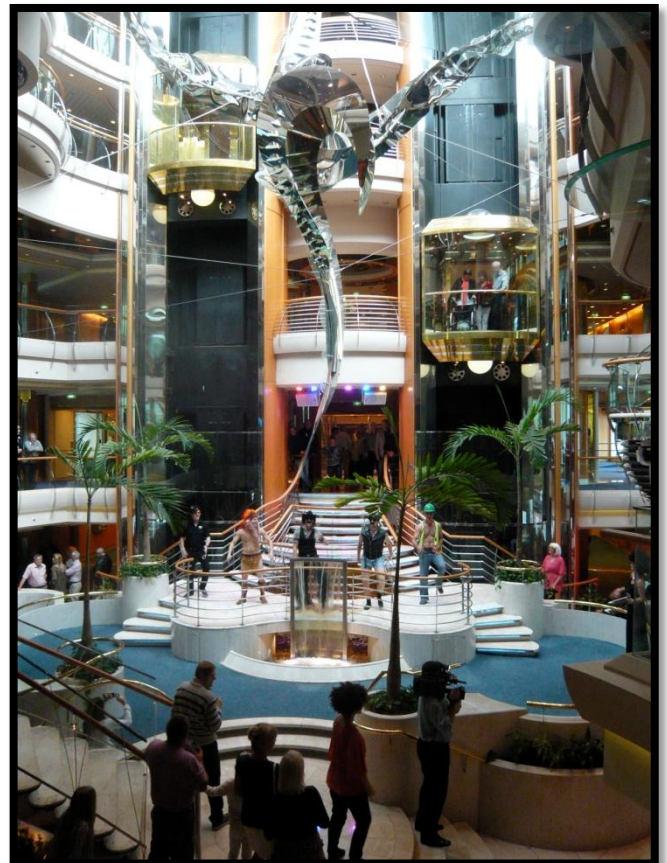
sal = 10 km. Vejret var caribisk med flot blå himmel, sol, og mange tog solbad på øverste dæk. Karin underholdt sig med at være tilskuer til undervisning i at lave chokoladelagkage – en af skibets 78 kokke underviste. Der var Caribisk musik med orkester ved poolen. Vi så Norges kyst, og fra vort dejlige bord i restauranten så vi Skagen med fyret og en stor boreplatform. Tjenerne sang for os ”Hej look me over...”,

Vi snakkede undervejs på rejsen med flere medpassagerer: en Hollandsk familie, hvor manden var praktiserende læge og konen sygeplejerske og jordemoder, et ægtepar fra Tune, hvor manden så syg og afmagret ud, et ægtepar fra Pandrup, hvor konen var lægesekretær, et ægtepar fra Jönköping, der boede i juniorsuite for 18.800 kr., et ægtepar fra Göteborg, der skulle fortsætte med yderligere et cruise og 2 amerikanske sygeplejersker fra Colorado og Minnesota.

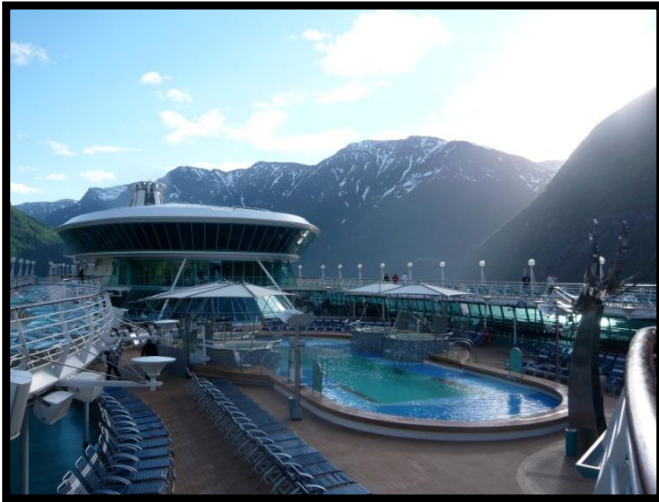
Der var en festlig flagparade i centrum, og Cruisedirector – norske Sol – var charmerende. Hendes CV var ganske spændende: rejst som 18-årig med sanggruppen ”Up with People”, 5 års studier som resulterede i en Master’s Degree i Developing Countries and Communication, 1 års arbejde på et fiskeriskib i Barentshavet, havde rockband og turnerede bl.a. på Balkan, var med i TV-shows som Norwegian Idol, Fame Factory og NRK Showbiz 2009. Siden 2005 arbejdet på cruiseskibe. Vi så showet ”Boogie Wonderland”, der var dårligt. Vi havde vor afskedsmiddag ved vort dejlige 4 personers bord ved vinduet i restaurantens overetage; restauranten tager 1200 gæster. Det var en meget flot dag igen. Tips blev afleveret – kabinestewarden fortalte os, at han havde ansvar for 15 kahytter.

Fredag: Vi fik en regning for drikkevarer på 260 \$ - vi drak 3 flaske Malbec Trumpeter á 48 \$ og en daglig drink i en af barerne. Karin Jørgensen havde været syg om natten med diarre og opkastning og måtte forbi skibets Medical Facility, inden hun kom i land. Karin og jeg gik i spisesalen og fik morgenmad og tog så en taxi hjem. Vi har været meget glade for denne krydstogtrejse, og det var dejligt at følges med Karin og Sten. Vision of the Seas gjorde et meget godt indtryk i design, faciliteter, hygiejne, venlighed og imødekommenhed fra personalet, underholdningsprogram, og maden var meget fin – de havde også en vitality-menu med lavt kalorieindhold. Og der var både et fint bibliotek, kortspilsrum, rock climbing wall, casino, observatory, Internet Café, butikker, fotografer, konferencecenter, kunstudstilling, børneområder og nogle dejlige poolområder. Og vi lærte, at de 4 ord, som bedst beskriver nordmændene er: Dugnad (at hjælpe hinanden), hæ (hva’), koselig (hyggelig) og matpakke. Og at nationalhelten er polarforskerne Roald Amundsen og Fritjof Nansen. Og efter hjemkomsten skal jeg have læst de sidste 2 bind i Gunnar Staalesens Bergen-trilogi.

Karins billeder viser det imponerende centrum i Vision of the Seas, hvor der bl.a. var Flagparade og Champagne Bar. Et billede viser vort bord i restauranten, lidt af restaurantens menukort og tjenernes sang for gæsterne. Poolen på dæk 9 ses ovenfor, og skibet "Azura" fra P & O Lines i Geiranger Fjord. Der er et foto fra skibets teater, og så har vi fotograferet en isskulptur og et grisehoved lavet af en vandmelon. Og endelig har vi taget et billede af en havtaske = bredflab, som vi så på Fisketorvet i Bergen.

Bryggen, indtil 1945 kendt som Tyskebryggen, er en serie hanseatiske forretningsbygninger som ligger side om side ved den østlige side af fjorden som leder ind til Bergen i Norge. Bryggen har siden 1979 været på UNESCOs verdensarvsliste, og er i dag Norges tredje mest besøgte turistattraktion. I 1900-tallet sluttede man med den oprindelige brug af bryggeområdet. Med ændringerne i handelsvirksomhederne og indføringen af nye kommunikationsformer blev gamle handelstraditioner brudt. Verdenskulturminde er rester af den gamle havnebebyggelse og er et af Norges bedst bevarede steder fra middelalderen.

Bebyggelsen blev genrejst efter en brand i 1702, og efter sanering og brande i vort århundrede står ca. en fjerdedel tilbage. Bygningerne er opført af træ i såkaldte "gårde", lange husrækker på en eller to sider af en fælles gårdspassage. I bageste del ligger en del stenkældre som går tilbage til 14-1500-tallet. Området er i dag en levende historisk bydel med 61 fredede bygninger.

Fra 1360 til 1754 var Bryggen hovedcenteret for den hanseatiske handelsvirksomhed i Norge. Hansakompagniet var forøvrigt også nordens første handelskompagni. Navnet Bryggen eller Bryggene stammer helt tilbage i sagatiden. I slutningen af middelalderen, i forbindelse med at Bryggen opstod som et hanseatisk handelssted, dukker navneformen Tyskerbryggen op, på samme måde som Mariakirken blev omtalt som Tyskerkirken, fordi der blev holdt gudstjenester på tysk der frem til 1868. Senere blev formen Tyskerbryggen enerådende. 25. maj 1945 vedtog Bergen bystyre at navnet i fremtiden skulle være Bryggen.

Byen Bergen blev grundlagt i 1070. 1343 oprettede Hanseforbundet en handelsafdeling i byen. Da kontorerne ikke kunne være selvstændige medlemmer af Hanseforbundet, blev afdelingen underordnet Hansabyen Lübeck. 1365 blev der etableret et kontor for Hansestæderne i byen. De omkring 20 ved siden af hinanden liggende gårde, blev hurtigt til et bolig og handelskvarter, og byen udviklede sig til en vigtig handelsby. Bryggens administrative bygninger husede handelsmænd fra mange områder, men især fra det nordlige Tyskland. I blomstringstiden udgjorde tyske handelsmænd og håndværkere en fjerdedel af byens indbyggere. For at undgå brande i det tæt bebyggede kvarter, var alle bygninger uopvarmet. De eneste opvarmede rum befandt sig i de tilbageliggende af sten byggede huse "Schøtstuene", fra 14- og 1500-tallet, som Hansafolkene også anvendte til forsamlings og retslokaler. Pakhusene var fyldt med varer, især fisk, fra det nordlige Norge, der blev byttet mod kornprodukter fra det øvrige Europa.

Gennem historien har Bergen oplevet mange brande, idet husene traditionelt var bygget af træ. Dette var også tilfældet for Bryggen, og ca. 25 % af husene er fra efter bybranden i 1702. Eksplosionsulykken 20. april 1945 satte fart i planerne om at rive hele området, og den tyske rigskommisær i Norge, Josef Terboven, fandt støtte hos fagfolk i Bergen kommune i sit ønske om at jævne Bryggen med jorden. Set med Josef Terbovens øjne var det labyrintiske system af gårde velegnet til at skjule modstandsfolk, som f. eks Theta-gruppen og deres radiosender. Den tyske professor Hermann Phleps fra Den tekniske højskole i Danzig, foretog en grundig undersøgelse af de raserede bygninger og konkluderede med, at "det tyske kvarter" kunne reddes med enkle midler. Eksplosionen havde også løftet Bryggen i vejret, og ladet den falde ned igen på underlaget, så man måtte tage donkraft i brug for at få husene nogenlunde i vinkel igen. Men sikringen var udført, ikke mindst til glæde for arkitekt Halvor Vreim fra Riksantikvaren, som allerede havde afskrevet Bryggen.

Bryggens Museum blev indviet i 1976. Bygningerne er rejst på brandtomten efter en brand i 1955. På brandtomten blev der igennem arkæologiske udgravninger afdækket gamle bygningsrester. Disse danner basis for museet og kan ses i den permanente udstilling. Museet har også skiftende udstillinger.

Det Hanseatiske museum i Finnegården fra 1704 beskriver den hanseatiske periode i Bergen. På museet kan man blandt andet se en autentisk handelsstue med købmandens kontor, sovepladser for drengene og gæsteværelset. Alle genstandene i museet er originale og overvejende samlet fra gårdene på Bryggen.

På den anden side af Bryggen, finder man **Schøtstuerne ved siden af Mariakirken**. Bygningerne var forsamlingslokaler for hanseaterne om vinteren. Af hensyn til brandfaren var Schøtstuene placeret fritstående i forhold til gårdene. I vinterhalvåret blev de varme måltider serveret her, ellers blev bygningerne brugt til undervisning og som rets-, møde- og festlokale. Museet består af tre forsamlingslokaler og et ildhus (køkken).

Over indgangen til **Svensgården** hænger et udkåret hoved med tre ansigter i træ, en kopi af en original i marmor. Konservator Jan Hendrich Lexow har i årbog for Stavanger museum i 1957 argumenteret for, at originalen var en gave til kong Håkon 4. Håkonsson fra den tysk-romerske kejser Frederik 2. Lexow mente, hovedet måtte være lavet af en billedhugger i Syditalien som et symbol på den treenige Gud. Frederik 2. holdt hof i Palermo. Han og Håkon 4. udvekslede gaver, og Lexow mente, hovedet netop kan være sådan en gave fra perioden 1230-40. Videre antog han, at hovedet fik en central plads i Store Kristkirke, der lå nord for Håkonshallen og var kroningskirke for de norske konger. Da Store Kristkirke blev revet på ordre fra Eske Bille i 1531, mente Lexow, at hanseaterne tog vare på hovedet og anvendte

det som mærke for Svensgården, der på denne tid blev genopbygget efter en brand. En sådan markering af gårdene var vigtig på et tidspunkt, hvor mange hverken kunne læse eller skrive. Hovedet på Svensgården har få paralleller i europæisk kunst, og udformningen af næser, munde og skæg peger efter Lexows mening mod antikken, da det kristne gudebillede var påvirket af portrætter af Zeus.

Foruden museerne, kan man besøge Galleri Bryggen og Bryggen Kunstscole. I nærheden ligger, Mariakirken, Håkonshallen, fæstningen Bergenhus, markedspladsen fisketorvet, kabelbanen Fløybanen og pladsen Torgallmenningen. På Bryggen er der flere hoteller og overnatningssteder. Der er gåafstand til Færgehavnen, Universitetet i Bergen, Akvariet i Nordnes, Johanneskirken, Korskirken og flere museer og udstillinger. Bryggen er det sidste stoppested med lufthavsbussen fra Bergen til Lufthavnen.

Bergen er Norges næststørste by med 260.798 indbyggere medio 2011. Byen blev grundlagt af Olav Kyrre i 1070 som Bjørgvin - der betyder "engen mellem fjordene". Ludvig Holberg er født i byen og sammenlignede den med Rom: byen med de syv høje. På Bergens byvåben hviler byen på syv høje. Det regnes for at være Norges ældste. Byen ligger ved kysten og er omgivet af bjerge.

Bergen blev grundlagt i 1070 af kong Olav Kyrre. Den var en af Hanseforbundets vigtigste havnebyer. Det ses i Bryggen. Under Det Dansk-Norske Kongerige var det kongerigets tredjestørste by overgået af København og Altona. Bryggen i Bergen er en UNESCO-ankendt del af verdens kulturarv og minder om byens langvarige forbindelse med de tyske Hansestæder. Bergen var de norske kongers hovedstad til år 1314, Nordens største by i 15-1600-tallet og Norges største by indtil 1830'erne. Administration af Grønland og Færøerne var i danskertiden knyttet til Bergen.

Bergen er administrationsby for blandt andet Hordaland fylke (Norge), Bjørgvin Stift, Gulating lagmannsrett, University of Bergen, Haukeland Universitetshospital, Bergen University College, NHH, Institute of Marine Research, Fiskeri Service og flådens vigtigste base, Haakonvern. Byen er kendt for sit meget regnfulde vejr, men er et populært rejsemål for både norske og udenlandske turister. Byen er omgivet af syv fjelde, men antallet af bjerge er et definitionsspørgsmål.

Scholeussticket fra 1580 er et af de ældste billeder fra Bergen.

Bergen har to rådhus; det ældste er fra ca. 1500. Byrådsmøder er holdt i den samme sal siden 1561.

En af Norges ældste kongelige gårde fra vikingetiden Alrekstaðir lå, hvor Bergen senere kom til at ligge. Harald Hårfagre, Håkon den Gode og Olav Kyrre regerede herfra.

Bergen (Bjørgvin) blev grundlagt af Olav Kyrre i 1070 og afløste Trondheim (Nidaros) som Norges hovedstad. I 1314 flyttede hovedstaden til Oslo. Byen var Nordens største by i 15-1600-tallet og Norges største by i 1830'erne. Den har bevaret sin position som landets vigtigste handelscenter med internationale forbindelser op til moderne tid.

Fra 1300 til ca. 1750 var byen del af "Hansaforbundet" og det handelsnetværk, der dækkede hele det nordlige Europa. Bryggen i Bergen (tysk Brüggen) minder herom. Bergen var både eksporthavn og administrationsby for det vestlige og nordlige Norge i mange hundrede år. Den danske nordlandhandel skabte et vigtigt økonomisk grundlag for byens handlende.

Bergens byvåben stammer fra det gamle segl, der betragtes som Norges ældste og første gang nævnes i 1293. Byseglet har to sider, den ene med et slot stående på syv bakker, og den anden med et vikingskib omgivet af indskriften SIGILLVM COMMVNITATIS DE CIVITATE BERGENSI (= "Byen Bergens fællesskabs segl"). Fra midten af 1300-tallet havde Bergen et segl, der kun viste en fæstning på syv fjelde. Det nuværende byvåben kombinerer de to sider fra det ældste segl. Det er cirkulært med rød bund og guldramme. Langs rammen ses indskriften fra det gamle segl, og på midten er der en tretårnet fæstning i sølv på syv bakker af guld.

Bergen har følgende venskabsbyer. Göteborg, Newcastle upon Tyne, Seattle, Washington, Åbo, Århus

Bybranner i Bergen - Bergen har vært herjet av mange storbranner opp gjennom historien siden Olav Kyrre grunnla byen i 1070. Her følger en kronologisk oversikt over de mest ødeleggende.

1170 - Den første kjente store bybrannen inntreffer på Bryggen.

1198 - Baglerne brenner ned hele Bryggesiden som hevn etter et mislykket forsøk på å ta Sverresborg fra Birkebeinerne.

1248 - Storbrann som rammer Bergenhus, Sverresborg, Bryggen, Vågsbunnen og 11 kirker.

1332 - Ny storbrann på Bryggen.

1393 - Tyske sjørøvere (Vitalinerne) plyndrer byen og setter fyr på engelskmennenes handelsgårder i Vågsbunnen, og 23 av engelskmennenes hus brenner ned.

1413 - Byen rammes av en ny storbrann langs Øvregaten som blant annet ødelegger 14 kirker.

1429 - Vitalinerne setter fyr på kongsgården og bispegården etter å ha beseiret Norges siste leidangsflåte og plyndret byen.

1455 - Hanseatene i byen stormer og brenner ned Munkeliv kloster og dreper både høvedsmann og biskop.

1476 - En brann som la Bryggen i aske. Den startet hos en full kjøpmann i gården Vetrliden.

1489 - Hele området mellom Skostredet i Vågsbunnen og Munkeliv kloster på Strandsiden rammes av en storbrann.

1527 - Flere av de nordligste handelsgårdene på Bryggen brenner ned. Nok en gang var det berusede personer, denne gangen i Gullskoggården.

1561 - Hele området mellom Rådstuen og Murallmenningen brenner ned, blant annet 86 gårder og handelshus i Strandgaten. Brannen oppstod etter at en jente skulle varme seg mat.

1582 - Vågsbunnen og Strandsiden brant. Det var en ung og beruset prest som hadde kastet et brennende lys etter tjenestepiken sin.

1589 - Storbrann i området mellom Murallmenningen og Erkebispegården ved Nykirkeallmenningen på Strandsiden. Vågen var frosset, så folk kunne sette sine verdisaker ut på isen.

1623 - Storbrann langs hele Strandsiden og i Vågsbunnen, fra Nordnes til Domkirken i Vågsbunnen. Tyskerne på Bryggen tok inn mange husløse etter brannen.

1640 - Storbrann rammer hele området mellom Murallmenningen og Vetrlidsallmenningen og sørover til St. Jørgen hospital i Marken, etter at to gutter drev med pistolskyting.

1660 - Området mellom Murallmenningen og Nykirkeallmenningen på Strandsiden helt opp til Klosteret herjes av storbrann.

1675 - 104 bygninger brenner ned i Øvregaten.

1686 - Storbrann på Strandsiden som ødelegger 231 bygårder og 218 sjøboder mellom Murallmenningen og Nykirkeallmenningen. Et gjenglemt lys forårsaket brannen.

1702 - Den aller største bybrannen i Bergens historie legger 7/8 av byen i aske. Brannen startet 19. mai 1702 i nærheten av Manufakturhuset ved Lille Lungegårdsvann og kom ut av kontroll. Den spredte seg i retning av Vågen og ødela bebyggelsen helt ut til Holbergsallmenningen på Strandsiden og til Mariakirken på østsiden av Vågen, og sørover i Marken. Ilden brant i 12-13 timer. Blant annet Ludvig Holbergs familie tapte mange penger på brannen. Petter Dass beskrev brannen slik: "*Om morgenen var du som svanen saa hvid om aftenen sorter' end ravne*". Det hevdes at folk stjal mer enn det som ble reddet. Det ble nå innført nye reguleringsplaner hvor allmenningene ble utvidet, nye anlagt og krav om at alle hus langs allmenninger og hovedgater skulle bygges i mur.

1751 - Storbrann i Vågsbunnen, men denne spres ikke videre på grunn av allmenningene rundt.

1756 - Storbrann på Strandsiden ødelegger 1 500 bygninger fra Torget til Nordnes. Etter dette ble Tollbodallmenningen anlagt.

1771 - Ny storbrann på Strandsiden mellom Murallmenningen og Holbergsallmenningen.

1780 - 40 hus brenner ned i Strangehagen på Verftet. En gatevekker mistenkes og dømmes for brannstiftelse.

1795 - 50 bygninger mellom Nykirkesmuget og Holbergsallmenningen på Strandsiden går tapt i brann.

1800 - Nykirken og 23 omliggende bygninger herjes av brann. Nykirken gjenreises med innsamlede midler.

1830 - Hele området mellom Murallmenningen og Holbergsallmenningen brenner. Byen innfører da en egen bygningslov.

1855 - 182 bygninger brenner ned mellom Torget og Lille Lungegårdsvannet. En ny reguleringsplan anlegger blant annet Byparken, Olav Kyrres gate og Christies gate.

1901 - De gamle sjøbodene av tre mellom Murallmenningen og Holbergsallmenningen brenner ned, og erstattes av forretningsgårder oppført i mur. C. Sundts gate anlegges.

1916 - Brannen 15. januar 1916 brøt ut i Berstads sjøgård ved Murallmenningen. Den spredte seg raskt sørover, og la hele området fra Vågen til Engen, og fra Murallmenningen til Rådhuset i aske. Brannen brøt ut kl. 17.15 og varte hele natten. 380 bygninger, med 612 leiligheter, 388 butikker, 242 verksteder, 42 fabrikker, 219 kontorer, 288 lagerrom gikk tapt. Brannen rammet 3 aviser, 4 hoteller, 6 forsikringselskaper og 2 skoler, og ca. 1000 arbeidsplasser gikk tapt. Rundt 2700 mennesker ble husløse. Det ble utlyst en arkitektkonkurranse om regulering av brannstrøket, og bybildet ble sterkt forandret. Smørsallmenningen forsvant, det samme gjorde en rekke andre gater og smug. Strandgaten ble rettet ut og utvidet, og nye gater ble anlagt, som Christian Michelsens gate. Fra bybrannen i 1916 er det bevart filmopptak som bl.a. er utgitt på DVD.

1925 - "Langfredagsbrannen" 10. april brøt ut i Tonninggården på Strandsiden, og det meste av bebyggelsen på nedsiden av Strandgaten mellom Nykirkeallmenningen og Tollbodallmenningen ble ødelagt. I alt ble 20 familier husløse. Lite ble gjenreist før krigen.

1930 - Den 16. mai oppsto det brann i noen boder på Nøstet, og brannen bredte seg østover til kvartalene rundt Skottegaten. 60 bygninger gikk tapt og 188 familier ble husløse. Reguleringsplanen ønsket å rasere store deler av den gamle trebebyggelsen langs Nøstegaten og Skottegaten. Dette ble bare delvis gjennomført, og det meste ble beholdt som før. I brannområdet kom det opp en del funksjonalistiske bygninger.

1940 - Et bombenedslag natt til 15. juni i Nagelgården like ved Tollboden førte til en brann som ødela en rekke gårder på Nordnes. Det brant både i Sparres gate, Nordnesgaten, Nagelgaten og Tollbodallmenning. 108 hus og sjøboder ble ødelagt. I etterkant ble det utlyst en reguleringskonkurranse, men ingenting ble gjort under krigen

1944 - Eksplosjonen på Vågen: Tidlig om morgenen den 20. april eksploderte det nederlandske ammunisjonsskipet «Voorbode» ved Festningskaaien. I tillegg til de mange skadene eksplosjonen gjorde over store deler av sentrum, oppsto det også en rekke branner som ødela et stort område i Dreggen, samt store deler av den gamle bebyggelsen mellom Nykirkeallmenning og Tollbodallmenningen på Nordnes. Det ble også påført store skader på Bergenshus festning. Personskadene var store. Omtrent 100 mennesker omkom, mens mange tusen ble skadet.

29. oktober samme år brøt det ut brann etter bombeeksplosjoner på Nøstet, og en rekke hus i Baneveien, Komediebakken og omkringliggende smug ble ødelagt, deriblant Komediehuset på Engen. 42 mennesker omkom. I 1946 ble det utarbeidet en reguleringsplan for østre Nordnes, i 1948 for vestre Nordnes og Nøstet. Den vedtatte planen tok sikte på å rive det meste av den gamle bebyggelsen, men ble aldri gjennomført i sin helhet. Det nedbrente området ble gjenreist i 1950- og 60-årene.

1955 - Mandag 4. juli brøt det ut brann i Søstergården på Bryggen. De fem nordligste gårdene ble totalskadet. Brannen førte til store diskusjoner om hva som skulle skje med området. Til slutt ble det vedtatt å bevare den gjenstående delen av Bryggen, og bygge ut brannområdet. Dette førte til nye diskusjoner om hva som skulle bygges der. I 1970-årene ble det til slutt bestemt å bygge et hotell på tomten, der de gamle fasadene mot Vågen ble bygget opp igjen. De arkeologiske utgravningene førte til en rekke interessante funn som ga ny viten om Bergens historie. I 1976 ble Bryggens Museum åpnet i nordre del av branntomten.

Kongeriget Norge (fra oldnordisk: Norðvegr (Nordvejen) der er en isfri sejlroute langs Norges kyst) er et nordisk land, der ligger vest for Sverige på den skandinaviske halvø og nord for Danmark med Skagerrak imellem. Vest for Norge ligger Island, Færøerne og Grønland. Landet har en aflang form og en lang kystlinje langs med Nordatlanten, hvor også Norges kendte fjorde befinder sig. Norge har en lang grænse til Sverige, mens Rusland og Finland mødes i Arktis mod nord. Øerne Svalbard og Jan Mayen er under norsk suverænitæt. Bouvetøen i Sydatlanten er norsk biland. Derudover har Norge et territorialkrav på Dronning Maud Land på Antarktis og Peter I's ø ud for kysten af Antarktis. Grundet uenighed om grænsedragning i Barentshavet er der et område mellem Norge og Rusland som administreres af begge lande, den såkaldte gråzone. Den 27. april 2010 blev der undertegnet en aftale mellem de to lande, som sigter på at løse tvisten. Det omstridte område er på 176 000 kvadratkilometer og bliver efter aftalen delt i to omtrent lige store dele. Før aftalen træder i kraft, skal den ratificeres af begge lande. En indbygger i Norge kaldes (uanset køn) en nordmand, flertal nordmænd.

Historie: De tidligste arkæologiske spor efter bosættelse i Norge går tilbage til 8000 år før vores tidsregning, hvor helleristninger fortæller, at de allerede der var gode til at bygge både. I vikingetiden fra 800-tallet var Norge delt i mange små områder, hvor vikingehøvdingerne kæmpede om retten til jord og lederskab, og det fik mange norske vikinger til at sejle ud på havet for at finde nye landområder, kaldet "landnam". Flere bosatte sig på Island med deres familie, trælle og husdyr, mens andre søgte mod Færøerne, Shetlands- og Orkneyøerne samt Grønland. Amerika blev opdaget af vikingen Leif den Lykkelige - søn af Erik den Røde - der kaldte landet for Vinland. Vikingerne var både eventyrlystne opdagelsesrejsende og fredelige handelsfolk/ bønder, men også barbariske sørøvere, der blev rige på plyndringstogter. I Norge fortsatte stridighederne, og i 872 vandt vikingehøvdingen Harald Hårfager et slag i Hafsfjord ved det nuværende Stavanger. Begivenheden gjorde Harald Hårfager til den første i den Norske kongerække, og han indførte ved lov, at kongemagten skulle gå i arv inden for hans slægt.

I praksis herskede Harald Hårfager kun over den vestlige del af Norge, og efter hans død blev der igen stridigheder mellem vikingehøvdingerne, og også danske konger forsøgte at erobre Norge. Vikingerne troede på de nordiske guder. Odin var den øverste og ældste, og bestemte over alle de andre guder. Både Odin, sønnen Thor og Tyr var krigsguder, og de mange vikinger, der døde i kamp kom ifølge troen op til guderne i Valhal. Det var vikingehøvdingen Olav 1. Tryggvason, der indførte kristendommen for at samle Norge til et fælles rige, og da han år 995 blev konge, forsøgte han hårdhændet at udrydde den hedenske tro. F.eks. fortælles det, at Olav 1. Tryggvason, da den mægtige vikingehøvding Raud den Rame ved det nuværende Bodø nægtede at lade sig omvende, bandt ham til en bjælke og med en gloende jernstang tvang en levende hugorm ned i halsen på ham. Raud den Rame led en pinefuld død, hvorefter ingen turde nægte at lade sig kristne.

Det blev Olav den Hellige (Olav 2. Haraldsson), der fortsatte med at kristne det norske folk, men den 29. juli 1030 faldt han i Slaget ved Stiklestad, og hans lig blev bragt til Nidaros, som Trondhjem tidligere hed. Her blev han begravet i en sandbanke, men snart kom der beretninger om mirakler ved hans grav, så kisten blev gravet op. Da man åbnede kisten, duftede der af roser, og Olav den Helliges lig var i god stand. Hår og negle var vokset og kinderne stadig røde, som om han lå og sov. Olav den Hellige blev kåret som helgen, og befolkningen lod sig frivilligt kristne og omvende fra den hedenske tro. I takt med kristendommens udbredelse blev der i middelalderen bygget omkring tusind stavkirker, og i dag er der 28 tilbage. De kaldes stavkirker på grund af de bærende træstolper - stave. Ligesom de gamle vikingeborge er stavkirkerne bygget op omkring store bærende stolper uden brug af søm. Væggene er lavet af træstave og tagene udsmykket med frygtindgydende dragehoveder. I det hele taget vidner kirkerne om, at det var svært helt at slippe vikingetidens tro på de nordiske guder og lade kristendommen vinde indpas. Stavkirkerne ligger spredt over hele den sydlige halvdel af Norge. De fleste er åbne for turister, og mange af dem bruges stadig af den lokale menighed. Det gælder f.eks. stavkirken i Lom ved Jotunheimen Nationalpark. Den ældste stavkirke fra 1150 ligger i Urnes, den bedst bevarede i Borgund og den største i Heddal.

Der har været vikinger i Norge ligesom i Danmark, men selve navnet viking kommer fra Oslofjorden, som dengang blev kaldt Viken (Vigen). Vikingernes plyndringstogter gav velstand til Norge. Det ses bl.a. på de velbevarede vikingeskibe fra Oseberg og Gokstad, som man fandt i starten af dette århundrede. De er udstillet på Bygdø ved Oslo. Den første konge over hele Norge var Harald Hårfager, som regerede omkring år 900. I de følgende århundreder har Norge dog en forholdsvis vaklende kongemagt. Først da Olav den hellige kommer til omkring år 1015 stabiliseres situationen. Norge har sin største udbredelse i år 1200, kaldet "norgesvældet" som indbefattede, foruden moderlandet også Island, Grønland, Færøerne og de engelske Orkneyøer. Men da den sorte død (pesten) hærgede Europa i år 1350, fik det en brat afslutning. Af ukendte årsager bliver Norge særligt hårdt ramt. Det siges, at mellem halvdelen og to tredjedele af Norges befolkning bukkede under for den forfærdelige sygdom.

Den norske kongerække uddøde i 1387, og landet gik ind i en unionsperiode med Danmark. Efter 1450 blev det stadfæstet i en traktat. Dette markerede en periode som i Norge kendes under betegnelsen "400-års natten", hvor Norge var den svagere part i unionen med Danmark. Efter at Danmark-Norge mistede sin flåde under napoleonskrigene og sluttede sig til den tabende part og yderligere var gået bankerot, blev kongen ved Freden i Kiel tvunget til at afstå Norge til kongen af Sverige. Norge forsøgte at etablere sig som uafhængig stat med Eidsvoll-forfatningen den 17. maj 1814 og valget af statholderen, prins Christian Frederik (den senere kong Christian VIII af Danmark), til konge af Norge, men

straks tvang Sverige med militær magt Norge ind i en ny union. Den svenske tronarving Carl Johan (Bernadotte) godtog dog Eidsvoll-forfatningen, og det norske Storting accepterede 4. november en personalunion med Sverige under fælles konge. Stigende norsk irritation gennem det 19. århundrede over svenske bestræbelser på at befæste overhøjheden i unionen lagde grunden til opløsningen af den norsk-svenske union i 1905, hvor den norske regering tilbød den norske trone til den danske prins Carl. Efter en folkeafstemning kårede Stortinget ham til konge. Han tog navnet Haakon VII.

Norge blev angrebet af Tyskland 9. april 1940. Modstanden i Norge blev opgivet 7. juni, men kongen og regeringen fortsatte kampen fra Storbritannien. Den tyske besættelsesmagt etablerede en marionetregering under Vidkun Quisling, leder for det nazistiske parti Nasjonal Samling. Den norske modstandsbevægelse (Hjemmefronten, Mil.org.) modarbejdede Quisling-styret og de tyske okkuperanter. Finnmark fylke blev befriet af Den Røde Hær i 1944-45. Den tyske stridsmagt kapitulerede 8. maj 1945. Som et resultat af den tyske invasion og besættelse under 2. verdenskrig blev nordmændene langt mere skeptiske over for neutraliteten. Landet tog en drejning mod en mere kollektiv sikkerhedsaftale for landet. Norge var en af de underskrivende partnere ved NATO's dannelse i 1949 og var et af de grundlæggende medlemmer af FN. I 1952 var landet medstifter af Nordisk Råd. Norge har to gange stemt imod at blive en del af EU. (i 1972 og i 1994). Landet er dog medlem af EØS.

Norge er et konstitutionelt monarki med et parlamentarisk regeringssystem. Kongens funktion er primært ceremoniel, men formelt udstyret med udøvende magt, udover at han er chef for hæren og marinen. Grundloven fra 1814 giver altså vidtrækkende rettigheder til kongen. Statsrådet eller regeringen består af en statsminister og hans regering udnævnt af kongen. Kongen må i teorien udnævne hvem han vil, men en parlamentarisk styreform blev indført i 1884, uden at det fremgår af grundloven. Det norske parlament har 169 medlemmer, som vælges fra de 19 fylker for en 4-årig periode ud fra et system med proportional repræsentation. Systemet ligger tæt op ad det danske valgsystem. Efter valget deles Stortinget op i to kamre, Odelsting og Lagting, som mødes separat eller fælles alt efter det lovgivningsmæssige emne, der er til debat.

Norges landskab er generelt forrevent og bjergrigt. Kystlinjen på mere end 20.000 kilometer afbrydes af stejle fjorde samt et virvar af øer og holme. Norge kendes også som landet med midnatssolen, idet det delvis ligger nord for polarkredsen. Her går solen ikke ned ved midsommer, og om vinteren er de mange dale i lange perioder uden lys. Norge følger Nordatlanten i hele sin længde. Tre have udgør kystlinjen. Nordsøen i sydvest, Skagerrak i syd, Norskehavet mod vest og Barentshavet mod nordøst. Norges højeste punkt er Galdhøpiggen med 2.469 meter.

Det norske klima er tempereret, specielt langs kysten, som påvirkes af Golfstrømmen. Østlandet, dvs. egnen omkring Oslo, hvor majoriteten af befolkningen bor, har samme klimatiske og naturmæssige forhold som Sydsverige. Klimaet inde i landet er mere barskt, og i den nordlige del hersker subarktiske forhold.

Den norske økonomi er et rigt kapitalistisk velfærdssamfund, med en kombination af de frie markedskræfter og offentlig regulering. Regeringen kontrollerer vitale områder som den petrokemiske sektor (igennem store statselskaber). Landet er rigt på naturressourcer - olie, vandkraft, fisk, skovbrug og mineraler. De store naturressourcer (specielt olien) har dog også gjort landet stærkt afhængigt af de internationale oliepriser. I 1999 udgjorde olieeksporten 35 % af eksportindtægterne. Saudi-Arabien og Rusland er de eneste lande som eksporterer mere olie end Norge. Norge står uden for EU efter en folkeafstemning i november 1994. Landet er dog sammen med Island og Liechtenstein en del af det indre marked i EU gennem deres aftaler via EØS. Den økonomiske vækst var i 2000 2,7 %, sammenlignet med 0,8 % i 1999. Væksten faldt dog tilbage i 2001 til 1,3 %. Der blev igangsat privatiseringer i 2000, hvor regeringen solgte 1/3 af det 100 % statsejede oliefirma Statoil.

Flere undersøgelser viser at nordmænd har den største livskvalitet i verden. En stor del af den overskydende indtægt ved det nuværende oliesalg er placeret i regeringens oliefond og efterfølgende investeret i udlandet. Fonden har nu en formue på ca. 2300 milliarder norske kroner (maj 2009). (reel formue siges at være over 3000 milliarder). Fonden er blandt de aller største investorer i verden, og ejer per juli 2009 mere end 1,25 % av alle børsnoterede aktier i Europa. Norges oliefond er verdens næststørste statsejede kapitalfond, efter Abu Dhabi Investment Authority. Det er muligt at fund af thorium, der bl.a. kan bruges i atomkraftværker vil blive vigtige for Norge i fremtiden, da landet har en af verdens største forekomster af dette.

I 1958 udsendte Norges geologer en melding om at der ikke var olie ud for Norges kyster, men det var forkert, for i 1969 fandt Philips nemlig **olie i Norges undergrund** ved "Ekofisk" som ligger i den sydligste del af det norske havområde. Norge har siden hen fundet andre oliefelter. Pga. mange vandkraftværker bruger Norge kun en lille del af olien selv, fordi vandkraftværkerne producerer et overskud af elektricitet, som også eksporteres. Norge er i dag den næststørste eksportør af olieprodukter efter Saudi Arabien. Det norske samfund skovler årligt ca. 480 milliarder danske kroner ind i udenlandsk valuta ved salg af råolie, naturgas, kondensat og NGL^[6], det som ved stor ret er blevet kaldt "Norges sorte guld". I halvtredserne brugte nordmændene ikke mange kræfter på at lede efter olie i Nordsøen men nabolandene var mere ihærdige efter at lede efter olie i Nordsøen. Hollænderne fandt allerede i 1959 et stort gasfelt ved Groningen. Norge blev først rigtig interesseret i at lede efter olie da Englænderne i 60'erne også opdagede olie midt ude i Nordsøen

tæt på den norske territorialsokkel. Starten var noget amatøragtig, da man i 1967 indledte en prøveboring i det såkaldte Valhal-felt. Man ombyggede et hvalkogerskib men det var slet ikke beregnet til sådan en opgave. Desværre nåede man ikke ned til de lag hvor man normalt finder olien da man måtte opgive prøveboringen efter 7 måneder. Det viste sig senere at Valhal-feltet var rigt på olie så hvis hvalkogerskibet havde været bedre udrustet kunne det norske olieeventyr have været begyndt flere år tidligere. Det amerikanske selskab Phillips besluttede at de ville prøve en sidste gang da man i 1969 var ved at opgive håbet, efter at alle de andre prøveboringer havde været resultatløse. Der var gevinst og olietfeltet blev kaldt Ekofisk som ligger tæt på den danske sokkel og det blev så det første ud af 25 felter som nu bliver udnyttet. Selvom Norge har mange råstoffer i form af træ, fisk, landbrugsvarer og billig energi som elektricitet, olie- og naturgas, er det forholdsvis få, der er beskæftiget med disse erhverv. I dag arbejder de fleste med service i den offentlige sektor, f.eks. på skoler, sygehuse, børnehaver og plejehjem. Mange har også job inden for finanssektoren med handel, bankforretning og forsikringer.

På grund af klimaet og jordforholdene er Norge **ikke et udpræget landbrugsland**. Kun tre procent af arealet (9.716,85 km²) er opdyrket, og sammenhængende landbrugsområder findes kun i syd- og Midtnorge og i Østnorge omkring Oslo og Gudbrandsdalen. Omkring Stavanger i Rogaland fylke findes Norges største og bedste samlede landbrugsområde, Jæren der også er kendt for sin interessante fuglefauna. Landmændene kombinerer som regel deres erhverv med fiskeri eller skovbrug eller tager et job i byen, og for at forhindre affolkningen fra land til by yder staten støtte til landbrugsdrift. Landmændene holder får, køer, grise og høns, så Norge er selvforsynende med animalske produkter som mælk, smør, ost, kød og æg, mens korn og grøntsager importeres. Og selvom den vestlige del af Norge er velegnet til frugt- og grøntproduktion, dyrkes der ikke nok til at forsyne hele landet. Kystklimaet bevirker, at bær og frugt modnes langsomt og af den grund sjældent angribes af utøj. Sprøjtemidler er derfor unødvendige, og brug af hormoner og andre vækstfremmere er desuden forbudt i Norge. Generelt er fisk, kød, frugt, grønt og mælkeprodukter af god kvalitet og meget velsmagende. Nordmændene er yderst miljøbevidste og gør en stor indsats for at beskytte naturen.

Sammenlignet med Sverige og Finland er Norge fattig på skove, for **kun en tredjedel af landet er dækket af træer**. Hovedparten af skovene ejes af landmænd, der har skovdrift som bierhverv, og resten drives af store selskaber. De første træindustrier opstod ved elvene. Elve var en god transportvej og kunne bruges som drivkraft for save og andre maskiner. Gran, fyr og birk er i nævnte rækkefølge de vigtigste træer til skovdrift. Træet skæres op og bearbejdes til brædder, bjælker, spånplader og krydsfiner. I Norge er træ det mest brugte materiale til husbyggeri, og det bruges desuden til cellulose og papir.

Fiskeri har i århundreder været ryggraden i norsk erhvervsliv. Især har fangst af torsk og sej spillet en væsentlig rolle, og eksport af fisk er næst efter olie den største indtægtskilde. Kystfiskeri har højsæson mellem jul og påske, hvor store mængder af torsk kommer til Lofoten fra de Arktis for at gyde. Når fiskene er fanget, hænges de til tørre på meter høje træstativer indtil juli måned. I dag produceres der dog ikke så meget tørfisk på den måde, da moderne fryse- og køleteknik har afløst lufttørring som konserveringsmetode. Tidligere var havet været fyldt med laks, men sådan er det desværre ikke mere. Man har derfor måttet udvikle opdræt i havbassiner nær kysten eller inde i fjordene for at klare den store efterspørgsel på norsk laks. Fisk som sild, makrel, lodde og sardin er mere ustabile. Visse sæsoner optræder de i store mængder for måske helt at forsvinde det følgende år. Indtil 1968 drev man også hvalfangst, hvilket i første omgang blev forbudt, da bestanden i løbet af hundrede år blev reduceret fra omkring 230.000 individer til ca. 14.000. I 1993 genoptog man atter den kommercielle hvalfangst trods IWC's fangstmoratorium fra 1982, dog ikke i samme omfang som før 1968. Alt fra hvalen kunne bruges: kødet blev spist, hvalolien (tran) brugt til belysning, og barden blev f.eks. forarbejdet til koste-, paraply- og piskeskafter.

Norge er en af verdens største skibsfartsnationer med 1413 skibe på 1000 BRT eller derover. (Grækenland er verdens største med 3099 skibe, kilde: [World Factbook], 13. dec. 2007).

Det norske sprog har to officielle skrevne former, kaldet bokmål (Norsk for "bog-sprog") og nynorsk. Det moderne norske bokmål er udviklet fra dansk, og forskellen mellem skriftlig dansk og bokmål er minimal. Først i begyndelsen af det tyvende århundrede har norsk bokmål gennem flere retskrivningsreformer fjernet sig fra dansk. Derudover findes den uofficielle skriftlige form rigsmål, der ligger en smule tættere på dansk end bokmål. Denne form er mest forbundet med Østlandet (egnen omkring Oslo) og i højere samfundsklasser, men forskellen mellem disse er ikke stor og grænserne er flydende. Majoriteten af den norske befolkning skriver bokmål. Nynorsk eller landsmål blev skabt i 1800-årene som en syntese af norske dialekter, hovedsagelig de vest-norske, samt dialekterne fra det indre Østland og trøndelagsområdet. Disse stod det oldnorske sprog nærmest. Gennem det 20. århundrede forsøgte man bevidst at tilvejebringe en tilnærmelse mellem de to sprog ved retskrivningsreformer i 1907, 1917 og 1937. Denne politik blev dog opgivet i 1960'erne. Hovedparten af nordmændene (80 %) tilhører den lutherske norske statskirke. Andre mindretal som de øvrige protestantiske kirkesamfund og romerske katolikker udgør cirka 4,5 % af befolkningen.

Den nordligste del af Finland, Sverige og Norge kaldes Nordkalotten. **Samerne** lever her og på Kola-halvøen i den nordvestlige del af Rusland. Samerne er det folk der har levet der i længst tid og de taler samisk som ikke ligner nogle andre sprog i nord. De blev drevet nordpå til den anden side af polarcirklen, da de øvrige folk indvandrede i landene.

Samerne levede som nomader pga. de holdt rensdyr. Samerne fulgte efter deres dyr fra græsgang til græsgang og hjalp dem med at klare sig. Om sommeren fandt rensdyrene føde på tundraen eller i højfelddet og om vinteren opholdt de sig i skovene længere nede af fjeldet. Pga. det var samerne på vandring det meste af året sammen med deres dyr. Samerne tænkte ikke så meget på om de passerede en af Nordkalottens nationale grænser. Rensdyrene deres grundlag for overlevelse, så hvis der var bedre græsgange et andet sted, end der hvor de var, så fulgte de bare med. Der var næsten heller ikke andre end samer så det gjorde ikke så meget, at de passerede en af grænserne. Samerne fik alt det de skulle bruge fra rensdyrene, dvs. skind til tøj, kød til at spise og materialer til redskaber. Der findes ca. 1900 samer i Rusland, 5.700 i Finland, 17.000 i Sverige og 45.000 i Norge. Samerne lever på en lidt anden måde i dag end før i tiden. Nu er de ikke rensdyravlere men bofaste. Det betyder at deres børn kan gå i skole og de kan have fast job. I hvert af landene er der et lille antal samer der er nomader og passer rensdyr på samme måde som før i tiden. I Finland er der ca. 1.500 samer som har 200.000 rensdyr. I Sverige er der ca. 2.700 samer som har ca. 260.000 rensdyr. I Norge er der 2.500 samer som har 200.000 rensdyr. Men man ved ikke hvor mange der er i Rusland og heller ikke hvor mange rensdyr de har.

Trods det barske klima er Norge rig på **vilde blomster**. Overalt i landet ses smukke blomsterenge i en farverig blanding af f.eks. kæruld, smørblomster, klokkeblomster og svensk hønsebær. Mange steder vokser de vilde blomster helt op til folks huse, og jo længere mod nord man kommer, des færre rigtige haver ser man. Det skyldes naturligvis, at det nordlige Norge om vinteren er meget koldt, og mange prydblomster har svært ved at overleve. Desuden kan det være svært at anlægge rigtige bede på den hårde klippegrund. På fjeldene gror der bl.a. blåbær - og multebær, et lille orange bær, der ligner hindbær, men smager som stikkelsbær. Og det er også i fjeldene, man ser Norges nationalblomst, Bjergfrue, *Saxifraga cotyledon*. I nationalparkerne vokser der mange planter, som er sjældne andre steder. F.eks. vårkobjælde og isranunkel, der lever beskyttet i bl.a. Jotunheimen. Kongsvoll fjeldhave ved Dovrefjell har en fin samling af planter, der har overlevet sidste istid i isfrie områder, f.eks. fjeldviolen. Disse blomster blev opdaget af den tysk-danske botaniker Georg C. Oeder (1728-91), som senere blev forfatter til værket *Flora Danica*. De almindeligste træer i Norge er nåletræer som rødgran og skovfyr samt birketræer. I de sydlige egne er der løvskove med bl.a. almindelig eg, spidsløn, ask og hassel. Bøgetræer ses også, men kun i de kystnære områder, f.eks. er der en lille bøgeskov i Larvik syd for Oslo. I Sydnorge ligger grænsen for, hvor der kan vokse træer i omkring 1.000 meters højde, men overgangen er glidende, og i Nordnorge nås grænsen allerede ved 200 meter på grund af det arktiske klima. Over trægrænsen findes der for det meste kun lyng, lav, mos og andre hårdføre planter.

I de øde norske skovområder og fjelde findes **fire arter af vilde rovdyr**, som i dag er fredede: bjørn, los, ulv og jærv. For kun 150 år siden var der omkring 3.000 bjørne i Norge, men præmier til jægerne for hver bjørn, de skød, fik bestanden til at falde, og det resulterede i, at de brune bjørne blev næsten udryddet. I dag er der kun ca. 50 tilbage i landet. De brune bjørne færdes i åbne skovområder, hvor de lever alene, men i parringstiden midt på sommeren finder de sammen med en mage. Selvom bjørne er rovdyr, spiser de også bær, planter og insekter. Om vinteren går de i hi, hvor de også føder deres unger. Det sker i januar-februar, men bjørnene forlader først deres hule i maj. Selvom bjørne kan dræbe store dyr som får, elge og rener, vil de som regel tage flugten, hvis de får fært af et menneske. Inden for de sidste 20 år har man kun kendskab til syv tilfælde, hvor mennesker er blevet skadet af bjørne, og det sidste dødsfald skete i 1906. På Svalbard i det nordligste Norge er der isbjørne, og siden arten i 1973 blev fredet, er bestanden vokset til ca. 5.000. Ulven er sammen med ræven den art blandt de landlevende pattedyr (bortset fra mennesket), der har haft den største geografiske udbredelse i verden. I nyere tid har ulven dog været stærkt forfulgt af mennesket, og udbredelsen er i dag meget begrænset. Derfor er den nu det sjældneste af de store norske rovdyr. Ulve har et veludviklet flokinstinkt, og de lever, opfostrer deres unger og jager sammen i flokke. De er i stand til at nedlægge større dyr, f.eks. rener og elge, men tager også husdyr som lam og køer, og af den grund er ulvene upopulære blandt nogle norske landmænd. Problemet er dog ikke særlig stort, idet den norske bestand nu er helt i bund efter nedskydningen af to ulvefamilier i foråret 2001. Jærven, der er et af de største medlemmer af mårfamilien, har sin naturlige udbredelse omkring hele Nordkalotten. Gennem de sidste hundrede år er jærvens udbredelse faldet meget, og den betragtes alle steder som truet. I Norge lever jærv i de nordligste fylker og i højfelddet i de sydligere egne. Den norske bestand består af 130-170 dyr med ca. 30 individer isoleret i den sydnorske bestand. Ud over disse sjældne dyr lever der en lang række rovdyr, planteædere og fugle i den norske vildmark. I det arktiske Nordnorge findes f.eks. den forholdsvis sjældne, lille hvide polarræv, der har tilpasset sig de kolde forhold. I den nordlige del og på Hardangervidda lever der også vildrener. De holder sammen i flokke, og med deres tykke pels kan de tåle kulde helt ned til minus 40 grader. Nordpå findes endvidere mange tamme rener, der af samerne holdes som husdyr. En anden hjort er elgen, der med en skulderhøjde på to meter og vægt på op til 750 kilo er det største vilde dyr i Europa. Om sommeren lever elgen alene, men fra september samles dyrene i flokke for at parre sig. Med en bestand på ca. 120.000 dyr er elgene ret almindelige i Norge, og på grund af det velsmagende kød er de et populært jagtbytte. Der er endvidere ca. 15.000 forskellige fuglearter i Norge, og langs kysten findes søfuglekolonier med ynglende måger, søpapegøjer, lomvier, alke og suler. Nogle steder kan man også opleve de imponerende havørne, der er majestætiske rovfugle med et vingefang på op til 2,5 meter. Ørnene bygger rede i høje træer og på klippehylder i fjeldet. Der findes mere end 800 ynglende havørnepar i Norge. Parrene holder sammen hele livet, og ørnene kan blive op til 30 år gamle. Ud over de norske ørne overvintrer havørne fra Sverige, Finland og de baltiske lande langs den norske kyst. Laks og ørred yngler og stortrives i de norske elve, og lystfiskere fra hele Europa tager til Norge for at fiske. I havet er der mange torsk og sild foruden pattedyr som sæler og hvaler. Sidst, men ikke mindst, er det sandt, at Norge er myggenes land.

Edvard Grieg (15 June 1843 – 4 September 1907) was a Norwegian composer and pianist. He is best known for his Piano Concerto in A minor, for his incidental music to Henrik Ibsen's play *Peer Gynt* (which includes *Morning Mood* and *In the Hall of the Mountain King*), and for his collection of piano miniatures *Lyric Pieces*

Edvard Hagerup Grieg was born in Bergen, Norway on June 15, 1843. His parents were Hiemlik Grieg (1806–1875), a merchant and the American vice consul in Bergen, and Gesine Carrie Hagerupel (1814–1875), a music teacher and daughter of Edvard Hagerup. The family name, originally spelled Greig, has Scottish origins. After the Battle of Culloden in 1746, however, Grieg's great-grandfather traveled widely, settling in Norway about 1770, and establishing business interests in Bergen. Edvard Grieg was raised in a musical home. His mother was his first piano teacher and taught him to play at the age of 6. Grieg studied in several schools, including Tank's School. He often brought in samples of his music to class.

In the summer of 1858, Grieg met the eminent Norwegian violinist Ole Bull, who was a family friend; Bull's brother was married to Grieg's aunt. Bull recognized the 15-year-old boy's talent and persuaded his parents to send him to the Leipzig Conservatory, then directed by Ignaz Moscheles. Grieg enrolled in the conservatory, concentrating on the piano, and enjoyed the many concerts and recitals given in Leipzig. He disliked the discipline of the conservatory course of study, but he achieved very good grades in most areas. An exception was the organ, which was mandatory for piano students. In the spring of 1860, he survived a life-threatening lung disease. The following year he made his debut as a concert pianist, in Karlshamn, Sweden. In 1862, he finished his studies in Leipzig and held his first concert in his home town, where his programme included Beethoven's *Pathétique* sonata. (Grieg's own recording of his *Piano Sonata*, made late in his life, confirms that he was an excellent pianist).

In 1863, Grieg went to Copenhagen, Denmark, and stayed there for three years. He met the Danish composers J. P. E. Hartmann and Niels Gade. He also met his fellow Norwegian composer Rikard Nordraak (composer of the Norwegian national anthem), who became a good friend and source of great inspiration. Nordraak died in 1866, and Grieg composed a funeral march in his honor.

On 11 June 1867, Grieg married his first cousin, Nina Hagerup. The next year, their only child, Alexandra, was born. She died in 1869 from meningitis. In the summer of 1868, Grieg wrote his *Piano Concerto in A minor* while on holiday in Denmark. Edmund Neupert gave the concerto its premiere performance on 3 April 1869 in the Casino Theater in Copenhagen. Grieg himself was unable to be there due to conducting commitments in Christiania (as Oslo was then named).

In 1868, Franz Liszt, who had not yet met Grieg, wrote a testimonial for him to the Norwegian Ministry of Education, which led to Grieg obtaining a travel grant. The two men met in Rome in 1870. On Grieg's first visit, they went over Grieg's *Violin Sonata No. 1*, which pleased Liszt greatly. On his second visit, in April, Grieg brought with him the manuscript of his *Piano Concerto*, which Liszt proceeded to sightread (including the orchestral arrangement). Liszt's rendition greatly impressed his audience, although Grieg gently pointed out to him that he played the first movement too quickly. Liszt also gave Grieg some advice on orchestration, (for example, to give the melody of the second theme in the first movement to a solo trumpet).

In 1874–76, Grieg composed incidental music for the premiere of Henrik Ibsen's play *Peer Gynt*, at the request of the author. Many of the pieces from this work became very popular in the orchestral suites or piano and piano-duet arrangements.

Grieg had close ties with the Bergen Philharmonic Orchestra (*Harmonien*), and later became Music Director of the orchestra from 1880–1882. In 1888, Grieg met Tchaikovsky in Leipzig. Grieg was struck by the sadness in Tchaikovsky. Tchaikovsky thought very highly of Grieg's music, praising its beauty, originality and warmth. Grieg's later life brought him fame. The Norwegian government awarded him a pension. In the spring 1903, Grieg made nine 78-rpm gramophone recordings of his piano music in Paris; all of these historic discs have been reissued on both LPs and CDs and, despite limited fidelity, show his artistry as a pianist. Grieg also made live-recording player piano music rolls for the Welte-Mignon reproducing system, all of which survive today and can be heard.

In 1906, he met the composer and pianist Percy Grainger in London. Grainger was a great admirer of Grieg's music and a strong empathy was quickly established. In a 1907 interview, Grieg stated: "I have written Norwegian Peasant Dances that no one in my country can play, and here comes this Australian who plays them as they ought to be played! He is a genius that we Scandinavians cannot do other than love."

Edvard Grieg died in the autumn of 1907, aged 64, after a long period of illness. His final words were "Well, if it must be so." The funeral drew between 30,000 and 40,000 people out on the streets of his home town to honor him. Following his wish, his own Funeral March in Memory of Rikard Nordraak was played in an orchestration by his friend Johan Halvorsen, who had married Grieg's niece. In addition, the Funeral March movement from Chopin's Piano Sonata No. 2 was played. His and his wife's ashes are entombed in a mountain crypt near his house, Troldhaugen.

Music: Grieg is renowned as a nationalist composer, drawing inspiration from Norwegian folk music. Early works include a symphony (which he later suppressed) and a piano sonata. He also wrote three sonatas for violin and piano and a cello sonata. His many short pieces for piano — often based on Norwegian folk tunes and dances — led some to call him the "Chopin of the North".

The Piano Concerto is his most popular work. Its champions have included the pianist and composer Percy Grainger, a personal friend of Grieg who played the concerto frequently during his long career. An arrangement of part of the work made an iconic television comedy appearance in the 1971 Morecambe and Wise Show, conducted by André Previn.

Some of the Lyric Pieces (for piano) are also well-known, as is the incidental music to Henrik Ibsen's play Peer Gynt, a play that Grieg found to be an arduous work to score properly. In a 1874 letter to his friend Frants Beyer, Grieg expressed his unhappiness with what is now considered one of his most popular compositions from Peer Gynt, In the Hall of the Mountain King: "I have also written something for the scene in the hall of the mountain King - something that I literally can't bear listening to because it absolutely reeks of cow-pies, exaggerated Norwegian nationalism, and trollish self-satisfaction! But I have a hunch that the irony will be discernible."

Grieg's popular Holberg Suite was originally written for the piano, and later arranged by the composer for string orchestra. Grieg wrote songs, in which he set lyrics by poets Heinrich Heine, Johann Wolfgang von Goethe, Henrik Ibsen, Hans Christian Andersen, Rudyard Kipling and others. Russian composer Nikolai Myaskovsky used a theme by Grieg for the variations with which he closed his Third String Quartet.

List of selected works

- Piano Sonata in E minor, Op. 7
- Violin Sonata No. 1 in F major, Op. 8
- Concert Overture In Autumn, Op. 11
- Violin Sonata No. 2 in G major, Op. 13
- Piano Concerto in A minor, Op. 16
- Incidental music to Bjørnstjerne Bjørnson's play Sigurd Jorsalfar, Op. 22
- Incidental music to Henrik Ibsen's play Peer Gynt, Op. 23
- Ballade in the Form of Variations on a Norwegian Folk Song in G minor, Op. 24
- String Quartet in G minor, Op. 27
- Album for Male Chorus, Op. 30
- Two Elegiac Melodies for Strings, Op. 34
- Four Norwegian Dances for piano four hands, Op. 35 (later orchestrated)
- Cello Sonata in A minor, Op. 36
- Holberg Suite for piano, later arr. for string orchestra, Op. 40
- Violin Sonata No. 3 in C minor, Op. 45
- Peer Gynt Suite No. 1, Op. 46
- Lyric Suite for Orchestra, Op. 54 (orchestration of four Lyric Pieces)
- Peer Gynt Suite No. 2, Op. 55
- Suite from Sigurd Jorsalfar, Op. 56
- Four Symphonic Dances for piano, later arr. for orchestra, Op. 64
- Haugtussa Song Cycle after Arne Garborg, Op. 67
- Slåtter (Peasant Dances) for piano, Op. 72

Sixty-six Lyric Pieces for piano in ten books, Opp. 12, 38, 43, 47, 54, 57, 62, 65, 68 and 71, including: Arietta, To the Spring, Little Bird, Butterfly, Notturmo, Wedding Day at Troldhaugen, At Your Feet, Longing For Home, March of the Dwarfs, Poème érotique and Gone.

Peer Gynt er et dramatisk dikt av Henrik Ibsen, skrevet i 1867 og uroppført som skuespill på Christiania Theater i Christiania 24. februar 1876 med musikk av Edvard Grieg. Peer Gynt er det mest kjente norske teaterstykket gjennom tidene, og blir fremdeles spilt over hele verden, både i klassisk nasjonalromantiske og i kunstnerisk eksperimentelle oppsetninger. Dikteposet er språklig mesterlig, inneholder komplisert psykologi og rik symbolikk, men har likevel en lett tilgjengelig ytre handling. Både fortellingen, som delvis foregår i et norsk bondemiljø på 1800-tallet, og beskrivelsen av hovedpersonen, storløgneren Peer Gynt, har vært med på å forme bildet av tradisjonell norsk kultur og nordmenns oppfatning av seg selv og det typisk norske, enten det er sneversyn eller utferdstrang.

Hovedpersonen er basert på sagnfiguren Per Gynt, og Ibsen kunne trekke veksler på mange inspirasjonskilder. Spesielt stor innflytelse hadde vennen Paul Botten-Hansens fortellinger, Ibsens egne erfaringer fra stipendreisen gjennom Gudbrandsdalen i 1862 og sist, men ikke minst Peter Chr. Asbjørnsens Norske Huldre-Eventyr og Folkesagn.

Peer Gynt ble skrevet i Roma, på Ischia og i Sorrento og ble utgitt 14. november 1867 i København. Førsteutgaven ble trykt i et opplag på 1 250, men etter fjorten dager ble ytterligere 2 000 eksemplarer trykt. Dette store salget skyldtes først og fremst den suksessen skuespillet Brand hadde oppnådd.

Peer Gynt var det siste av Ibsens skuespill som var skrevet på rim. Ibsen ga det selv undertittelen et dramatisk dikt, og de fem aktene kalles handlinger. Det er skrevet som et lesedrama, og var i første omgang ikke beregnet til oppføring på scenen. Stykket har fantastiske elementer – i motsetning til de senere realistiske skuespillene til Ibsen. Stykket tok et oppgjør med en mentalitet Ibsen mente å kjenne igjen i den typiske nordmann. Slutten regnes som problematisk, men det har vært fremholdt at Solveig representerer verdier i den norske mentaliteten det kan være verdt å ta vare på, framfor de verdiene Peer viser når han er seg selv nok. Stykkets posisjon i Ibsens forfatterskap, og hvordan det representerer hans holdning til nasjonalromantikken, debatteres fortløpende.

Da Peer Gynt ble uroppført på teater i 1876, var det til Edvard Griegs velkjente musikk. Grieg var likevel ikke den første til å sette musikk til Ibsens drama. Allerede i slutten av 1860-årene skrev svenske August Söderman en rekke stykker for sang og klaver til verket. Harald Sæverud skrev i 1947 ny musikk til diktet

Første handling

Peer, en tjue år gammel gardmannssønn, blir tuktet av moren sin, Åse, fordi han har kommet tilbake fra reinsdyrjakt etter seks uker «uten børs, uten vilt». Peer kvitterer med å gi en sprudlende skildring av «bukkerittet» han har utført på fjellet. Åse er bare måtelig begeistret. Hun vet Peer er flink til å dikte ihop, men lite tess til annet enn å «ligge i gruen, rote rundt i kull og emmer». Han er en typisk askeladd-figur med dikterisk begavelse. Faren, Jon Gynt, satte formuen over styr, og endte på landeveien som kramkar. Åses ønske er at Peer skal løfte arven etter faren, noe han ikke er særlig interessert i. Åse minner ham på at Ingrid på Hægstad gård gjerne ville hatt ham, om han hadde villet det, og Peer slår til, selv om bryllupet med Mads Moen skal stå dagen etter. Han reiser til Hægstad med Åse i hælene. Hun vil hindre ham i å skjemme seg helt ut.

På Hægstad viser det seg at Ingrid har stengt seg inne på stabburet, og Mads, Brudgommen, klynker og klager over det. Til gårds er det også kommet en innflytterfamilie fra Hedalen, Haugianere, med to døtre, Solveig og lille Helga. Peer blir oppmerksom på Solveig og byr henne opp, men da hun forstår hvem han er, trekker hun seg skremt. Ryktet har gått foran ham. Peer har aldri sett ei jente som Solveig, og vil gjerne snakke mer med henne, men da hun trekker seg, tar han til takke med brennevin i steden, og da Solveig kommer igjen er han full. Brudgommen kommer tilbake og spør Peer om hjelp med Ingrid, og Peer svarer med å røve bruden til fjells, mens bonden sverger hevn.

Annen handling

Peer vraker Ingrid etter en natt med henne, og nå er det hun som sverger hevn. Peer vil ikke ha henne, og sammenligner henne med Solveig – til slutt er det bare hun som holder mål: «Djeveln stå i alle kvinner, uten én!» Solveig, mor Åse og Solveigs foreldre leter etter ham, mens Peer ser at han er jaget av hele bygda. Mens han er der oppe får han selskap av tre seterjenter som lokker ham med seg til en vill natt i selet, og dagen etter er han i tung bakrus. Han hallusinerer, og slår seg i svime mot et fjellstykke.

Resten av akten er en drøm Peer har. Han møter en grønnkledd kvinne (huldra), som sier hun er datter av Dovregubben. Peer slår frampå med at han er kongssønn, og sammen rir de inn i Dovregubbens hall. Her krever Dovregubben at han skal bli som en av dem, et troll, og Peer går med på mange av kravene trollkongen stiller. Et av dem er at han skal være seg selv – nok! Dette er trollenes slagord og våpenmerke. Peer trekker seg imidlertid i siste liten da han skjønner han må gjøre et endelig valg (å la seg snitte i øyet slik at han ikke lenger kan skjelve rett fra galt). Da krever Dovregubben at han skal ta ansvar for det barnet datteren hans bærer på – skapt av begjær (Peer har ikke rørt henne). Peer nekter og avslører seg som den han er, og blir nærpå drept av småtrollene, inntil klokken kimer etter ham. Trollene rømmer, og

han våkner i stummende mørke, og i kamp med et vesen som kaller seg «meg selv» eller «den store bøygen». Peer finner ikke form på det, og blir stadig tvunget til å «gå utenom», noe han gjentar for seg selv gjennom resten av stykket. Til slutt roper han på Solveig, og klokkene ringer etter ham. Bøygen forsvinner, og Peer våkner utenfor en seterbø. Lille Helga er kommet med mat til ham, og Solveig har sendt henne. Peer gir henne en sølvknapp til minne om seg.

Tredje handling

Peer er fredløs på fjellet. Han bygger en hytte han kan bo i, og mens han arbeider med det, kommer Solveig til ham, og sier at hun har brutt med sin familie og valgt å være hos ham resten av livet. Peer blir jublende glad for dette, og ber henne gå inn i hytta. Med det samme hun er innenfor, kommer en «gammelaktig kvinne» til ham med en stygg guttunge i hånda. Hun presenterer seg som den grønnklede, og sier Peer skal ta ansvar for ungen, som har vokst ganske raskt. Hun truer ham og sier hun kommer til å være der hver gang han er sammen med Solveig. Dette kan Peer ikke fri seg fra, og han minnes de andre jentene han har hatt. Han velger straks å «gå utenom», det vil si å rømme. Når Solveig spør, svarer han at han har noe tungt å hente. Men han ber henne vente på ham, og det sier hun seg villig til.

Peer rekker såvidt ned igjen til Åses dødsleie, og dikter en visjon av noe han tror er Paradiset, før han reiser ut av landet.

Fjerde Handling

Peer er blitt en holden forretningsmann med et kobbel av internasjonale venner. Han har slått seg opp fra ingenting, og har drevet med slavehandel, misjonering, salg av gudebilder, etc. Han lever etter regelen om at «den som ei gjør ondt, gjør godt», og holder alltid med den som ser ut til å vinne. Han er opportunistisk og kynisk, og vennene svikter ham til slutt, og lar ham stå igjen på stranda uten skip. Han ser imidlertid skipet gå i lufta og forsvinne i havet.

Peer finner de stjålne klærne etter en beduinhvøvdning, og blir mottatt som den gjenkomne profet når han viser seg for de lokale stammene. Han prøver å forføre Anitra, hvøvdningens datter, men lykkes bare måtelig, før han blir ranet igjen, og står der som den han var. Da bestemmer han seg for å bli historiker i stedet, og reiser til Egypt, mens han postulerer at «kvinnene, de er en skrøpelig slekt» (rett etter denne replikken kommer Solveigs sang).

I Egypt hører han Memnon-støtten synge, og møter Sfinksen i Giza. Han spør sfinksen som han spurte Bøygen, «hvem er du», og straks møter han Begriffenfeldt, forstanderen for dårekisten i Kairo. Her, får han vite, skal han utropes til keiser på «selvets fundament» fordi han har løst sfinksens gåte. Han bryter sammen til slutt, og roper etter «alle dårers formynder», dvs. Gud.

Femte handling

Peer er på vei hjem til Norge etter mange års utlendighet. Han er blitt en gjerrig og gretten gammel knark, med lite annet enn menneskeforakt i seg. På båten møter han den fremmede Passasjer, som ønsker å låne liket hans når han er død. Det blåser opp til storm og skipet forliser. Peer redder seg i land på bekostning av livet til skipskokken: Den hvelvede livbåten bærer bare en.

Vel hjemme kommer Peer først til en begravelse hvor presten beretter om en mann som sviktet nasjonen ved å unndra seg krigen, men som på den andre siden gjorde en livsinnsats for å berge sin familie. Så kommer Peer til Hægstad hvor det er auksjon. Ingrid er død, og han møter igjen Mads Moen og smeden Aslak, som giftet seg med Ingrid etter at hun kom ned fra fjellet. Peer auksjonerer bort fantasielementer fra sitt eget liv. Han får høre ryktene om at Peer Gynt er hengt i utlandet. Ingen kjenner ham igjen.

Oppe på heia blir han plaget av røster som minner ham på det han ikke gjorde med livet sitt: Sanger han ikke sang, verker han ikke øvde, tårer han aldri felte, spørsmål han aldri stilte. Han møter også mor Åse igjen, som anklager ham fordi hans paradisisjon var lite annet enn en gal vei til himmelen. Deretter møter han Knappestøperen, som forteller ham at han har forspilt livet sitt, og må smeltes om, fordi «Mester», altså Gud, ikke vil la åndelig materiale («metallverdi») gå til spille. Han har verken vært dydig eller syndig nok til å få et hensidig liv i henholdsvis himmelen eller helvete. Peer ber om henstand, han vil dokumentere, gjennom vitners attester, at han har vært seg selv. Han møter Dovregubben på pengejakt, og ber ham om en slik attest, men Dovregubben mener bestemt at Peer har levd livet som et bergtroll, en egoist. Han blir skrytt opp i været av trollenes aviser, som snakker om «det trollelig-nasjonale»: «Vårt nok gir trollets stempel til mannen, og så nevner han deg som eksempel».

Peer går tilbake på det med å være seg selv, og når Knappestøperen møter han igjen «på en korsvei», ber han om lov til å finne en prest, slik at han kan bekjenne sine synder. Han møter en presteskikkelse som imidlertid viser seg å være djevelen. Djevelen forteller ham at han er «halvt utvisket», og ikke skikket til å komme til Helvete. Peer lurar ham, og

kommer gradvis nærmere Solveigs hytte, som han selv har bygd. Han finner en løk, og skreller den for å finne kjernen, men den er ikke å finne – han skjønner han selv er uten kjerne, og begynner å erkjenne at livet hans er bortkastet. Han har ikke gjort noe alvorlig, alt var halvveis. Til slutt forstår han at det bare er Solveig som kan gi ham «synderegistret». Han går endelig tvers igjennom, til henne, og krever at hun skal tilgi ham det gale han har gjort. Men Solveig har tatt vare på bildet av den han skulle ha vært, og det er det hun forholder seg til. «Intet har du syndet, min kjæreste gutt». Peer forstår ikke og tror han er fortapt. Til slutt stiller han endelig gåten: «Hvor var jeg som den hele, den sanne? Hvor var jeg med anelsens stempel på min panne?» Solveig svarer: «I min tro, i mitt håp, i min kjærlighet». Peer synker til slutt sammen i armene hennes, mens hun synger over ham.

Bak veggen står fremdeles knappestøperen og venter på ham ved den siste korsveien. «Og så får vi se om – jeg sier ikke mer».

Peer Gynt på scenen. Peer Gynt hadde urpremiere på Christiania Theater 24. februar 1876, med Henrik Klausen som Peer. Seinere er stykket oversatt til en lang rekke språk og er blitt oppført på scener over hele verden. Det er fortsatt et av verdens mest spilte teaterstykker. Peer Gynt har også vist seg egnet til utendørs oppførelse. Den mest kjente friluftsversjonen av Peer Gynt er de årlige oppførelsene under Peer Gynt-stemnet ved Gålåvatnet i Gudbrandsdalen, i regi av Svein Sturla Hungnes. Det har også flere ganger vært oppført av Agder Teater i et steinbrudd i Fjæreheia ved Grimstad, i regi av Bentein Baardson. Peer Gynt ble sist satt på scenen i 2006 i Egypt foran den ekte sfinxen.

I Dovregubbens Hal: Handlingen i Peer Gynt (meget kort): Peer Gynt er en ung, køn knægt, men han har tre store fejl: han lyver, han praler og han er en drømmer, dvs. uden virkelighedssans. Skuespillet fortæller om hele hans liv, om hvordan han går fra det ene eventyr til det andet, hvordan han selv både lyver og flygter fra sit ansvar og om hvordan han bliver snydt og bedraget af andre. Da han som 70-årig vender hjem og får at vide, at han har brugt sit liv dårligt, er det Solveigs kærlighed til ham og hendes trofasthed, der redder ham. Digtet er delt op i 5 akter eller handlinger. I anden handling besøger Peer Dovregubben i Jotunheim; Troldenes valgsprog er "Vær dig selv nok."

Musikken: I dette stykke musik tager Grieg og Peer Gynt det første skridt ind i troldenes rige. De så at sige lister ind eller kommer ind i mørket, hvor de først næsten ingen ting kan se, så ser man skyggen af en trolde, så én til og så én til for til sidst at stå midt i en vrimmel af trolde. Kort sagt, stykket er bygget op i én stor stigning. Det gør den på tre måder:

- i styrkegrad - den begynder svagt og bliver hele tiden kraftigere (crescendo)
- i tempo - den begynder langsom og bliver hele tiden hurtigere (accelrando)
- i instrumentationen – den begynder i de dybe instrumenter og arbejder sig op gennem hele orkestret. Det er den samme lille melodi, der gentages fra begyndelsen til slutningen.

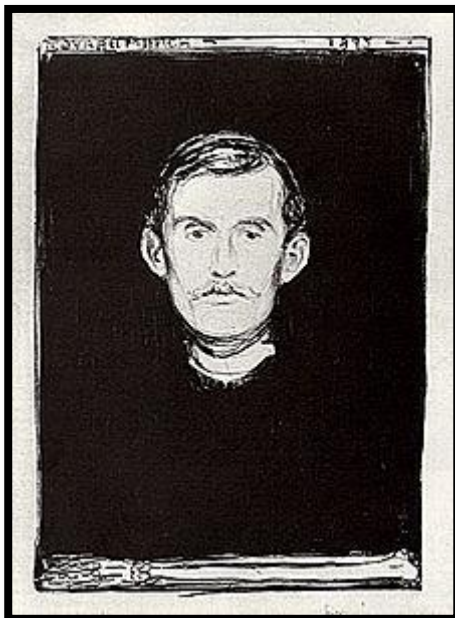
Edvard Munch (Norwegian pronunciation: [ˈmun̩k], 12 December 1863 – 23 January 1944) was a Norwegian Symbolist painter, printmaker and an important forerunner of expressionist art. His best-known composition, *The Scream*, is part of a series *The Frieze of Life*, in which Munch explored the themes of love, fear, death, melancholia, and anxiety.

Edvard Munch was born in a rustic farmhouse in the village of Ådalsbruk in Løten, Norway to Christian Munch, the son of a priest. Christian was a doctor and medical officer who married Laura Catherine Bjølstad, a woman half his age, in 1861. Edvard had an older sister, Johanne Sophie (born 1862), and three younger siblings: Peter Andreas (born 1865), Laura Catherine (born 1867), and Inger Marie (born 1868). Both Sophie and Edvard appear to have inherited their artistic talent from their mother. Edvard Munch was related to painter Jacob Munch (1776–1839) and historian Peter Andreas Munch (1810–1863).

The family moved to Christiania (now Oslo) in 1864 when Christian Munch was appointed medical officer at Akershus Fortress. Edvard's mother died of tuberculosis in 1868, as did Munch's favorite sister Johanne Sophie in 1877. After their mother's death, the Munch siblings were raised by their father and by their aunt Karen. Often ill for much of the winters and kept out of school, Edvard would draw to keep himself occupied, and received tutoring from his school mates and his aunt. Christian Munch also instructed his son in history and literature, and entertained the children with vivid ghost stories and tales of Edgar Allan Poe.

Christian's positive behavior toward his children, however, was overshadowed by his morbid pietism. Munch wrote, "My father was temperamentally nervous and obsessively religious—to the point of psychoneurosis. From him I inherited the seeds of madness. The angels of fear, sorrow, and death stood by my side since the day I was born." Christian reprimanded his children by telling them that their mother was looking down from heaven and grieving over their misbehavior. The oppressive religious milieu, plus Edvard's poor health and the vivid ghost stories, helped inspire macabre visions and nightmares in Edvard, who felt death constantly advancing on him. One of Munch's younger sisters was diagnosed with mental illness at an early age. Of the five siblings only Andreas married, but he died a few months after the wedding. Munch would later write, "I inherited two of mankind's most frightful enemies—the heritage of consumption and insanity."

Christian Munch's military pay was very low, and his attempts at developing a private side practice failed, keeping his family in perennial poverty. They moved frequently from one sordid flat to another. Munch's early drawings and watercolors depicted these interiors, and the individual objects such as medicine bottles and drawing implements, plus some landscapes. By his teens, art dominated Munch's interests. At thirteen, Munch had his first exposure to other artists at the newly formed Art Association, where he admired the work of the Norwegian landscape school. He returned to copy the paintings, and soon he began to paint in oils.

Self Portrait with Skeleton Arm, 1895

In 1879 Munch enrolled in a technical college to study engineering, where he excelled in physics, chemistry, and math. He learned scaled and perspective drawing, but frequent illnesses interrupted his studies. The following year, much to his father's disappointment, Munch left the college determined to become a painter. His father viewed art as an "unholy trade", and his neighbors reacted bitterly and sent him anonymous letters. In contrast to his father's rabid pietism, Munch adopted an undogmatic stance toward art, writing in his diary his simple goal: "in my art I attempt to explain life and its meaning to myself."

In 1881, Munch enrolled at the Royal School of Art and Design of Christiania, one of whose founders was his distant relative Jacob Munch. His teachers were sculptor Julius Middelthun and naturalistic painter Christian Krohg. That year Munch demonstrated his quick absorption of his figure training at the Academy in his first portraits, including one of his father and his first self-portrait. In 1883, Munch took part in his first public exhibition and shared a studio with other students. His full-length portrait of Karl Jensen-Hjell, a notorious bohemian-about-town, earned a critic's dismissive response: "It is impressionism carried to the extreme. It is a travesty of art." Munch's nude paintings from this period survive only in sketches, except for *Standing Nude*

(1887), perhaps confiscated by his father.

During these early years in his career, Munch experimented with many styles, including Naturalism and Impressionism. Some early works are reminiscent of Manet. Many of these attempts brought him unfavorable criticism from the press

and garnered him constant rebukes by his father, who nonetheless provided him with small sums for living expenses. At one point, however, Munch's father, perhaps swayed by the negative opinion of Munch's cousin Edvard Diriks (an established, traditional painter), destroyed at least one painting (likely a nude) and refused to advance any more money for art supplies.

Munch also received his father's ire for his relationship with Hans Jæger, the local nihilist who lived by the code "a passion to destroy is also a creative passion" and who advocated suicide as the ultimate way to freedom. Munch came under his malevolent, anti-establishment spell. "My ideas developed under the influence of the bohemians or rather under Hans Jaeger. Many people have mistakenly claimed that my ideas were formed under the influence of Strindberg and the Germans...but that is wrong. They had already been formed by then." At that time, contrary to many of the other bohemians, Munch was still respectful of women, as well as reserved and well-mannered, but he began to give in to the binge drinking and brawling of his circle. He was unsettled by the sexual revolution going on at the time and by the independent women around him. He later turned cynical concerning sexual matters, expressed not only in his behavior and his art, but in his writings as well, an example being a long poem called *The City of Free Love*. Still dependent on his family for many of his meals, Munch's relationship with his father remained tense over concerns about his bohemian life.

After numerous experiments, Munch concluded that the Impressionist idiom did not allow sufficient expression. He found it superficial and too akin to scientific experimentation. He felt a need to go deeper and explore situations brimming with emotional content and expressive energy. Under Jaeger's commandment that Munch should "write his life", meaning that Munch should explore his own emotional and psychological state, Munch began a period of reflection and self-examination, recording his thoughts in his "soul's diary". This deeper perspective helped move him to a new view of his art. He wrote that his painting *The Sick Child* (1886), based on his sister's death, was his first "soul painting", his first break from Impressionism. The painting received a negative response from critics and from his family, and caused another "violent outburst of moral indignation" from the community. Only his friend Christian Krohg defended him:

He paints, or rather regards, things in a way that is different from that of other artists. He sees only the essential, and that, naturally, is all he paints. For this reason Munch's pictures are as a rule 'not complete', as people are so delighted to discover for themselves. Oh, yes, they are complete. His complete handiwork. Art is complete once the artist has really said everything that was on his mind, and this is precisely the advantage Munch has over painters of the other generation, that he really knows how to show us what he has felt, and what has gripped him, and to this he subordinates everything else.

Munch continued to employ a variety of brushstroke technique and color palettes throughout the 1880s and early 1890s as he struggled to define his style. His idiom continued to veer between naturalistic, as seen in *Portrait of Hans Jæger*, and impressionistic, as in *Rue Lafayette*. His *Inger On the Beach* (1889), which caused another storm of confusion and controversy, hints at the simplified forms, heavy outlines, sharp contrasts, and emotional content of his mature style to come. He began to carefully calculate his compositions to create tension and emotion. While stylistically influenced by the Post-Impressionists, what evolved was a subject matter which was symbolist in content, depicting a state of mind rather than an external reality. In 1889, Munch presented his first one-man show of nearly all his works to date. The recognition it received led to a two-year state scholarship to study in Paris under French painter Léon Bonnat.

Munch arrived in Paris during the festivities of the Exposition Universelle (1889) and roomed with two fellow Norwegian artists. His picture *Morning* (1884) was displayed at the Norwegian pavilion. He spent his mornings at Bonnat's busy studio (which included live female models) and afternoons at the exhibition, galleries, and museums (where students were to make copies). Munch recorded little enthusiasm for Bonnat's drawing lessons—"It tires and bores me—it's numbing"—but enjoyed the master's commentary during museum trips.

Munch was enthralled by the vast display of modern European art, including the works of three artists who would prove influential: Paul Gauguin, Vincent van Gogh, and Henri Toulouse-Lautrec—all notable for how they used color to convey emotion. Munch was particularly inspired by Gauguin's "reaction against realism" and his credo that "art was human work and not an imitation of Nature", a belief earlier stated by Whistler. As one of his Berlin friends stated later about Munch, "he need not make his way to Tahiti to see and experience the primitive in human nature. He carries his own Tahiti within him."

That December, his father died, leaving Munch's family destitute. He returned home and arranged a large loan from a wealthy Norwegian collector when wealthy relatives failed to help, and assumed financial responsibility for his family from then on.^[32] Christian's death depressed him and he was plagued by suicidal thoughts: "I live with the dead—my mother, my sister, my grandfather, my father...Kill yourself and then it's over. Why live?" Munch's paintings of the following year included sketchy tavern scenes and a series of bright cityscapes in which he experimented with the pointillist style of Georges Seurat.

By 1892, Munch formulated his characteristic, and original, Synthetist aesthetic, as seen in *Melancholy*, in which color is the symbol-laden element. In 1892, Adelsteen Normann, on behalf of the Union of Berlin Artists invited Munch to exhibit at its November exhibition, the society's first one-man exhibition. However, his paintings evoked bitter controversy (dubbed "The Munch Affair") and after one week the exhibition closed. Munch was pleased with the "great commotion", and wrote in a letter: "Never have I had such an amusing time—it's incredible that something as innocent as painting should have created such a stir."

In Berlin, Munch involved himself in an international circle of writers, artists and critics, including the Swedish dramatist and leading intellectual August Strindberg, whom he painted in 1892. During his four years in Berlin, Munch sketched out most of the ideas that would comprise his major work, *The Frieze of Life*, first designed for book illustration but later expressed in paintings. He sold little, but made some income from charging entrance fees to view his controversial paintings. Already, Munch was showing a reluctance to part with his paintings, which he termed his "children".

His other paintings, including casino scenes, show a simplification of form and detail which marked his early mature style. Munch also began

to favor a shallow pictorial space and a minimal backdrop for his frontal figures. Since poses were chosen to produce the most convincing images of states of mind and psychological conditions, as in *Ashes*, the figures impart a monumental, static quality. Munch's figures appear to play roles on a theatre stage (*Death in the Sick-Room*), whose pantomime of fixed postures signify various emotions; since each character embodies a single psychological dimension, as in *The Scream*, Munch's men and women now appear more symbolic than realistic. He wrote, "No longer should interiors be painted, people reading and women knitting: there would be living people, breathing and feeling, suffering and loving."

Painted in 1893, *The Scream* is Munch's most famous work and one of the most recognizable paintings in all art. It has been widely interpreted as representing the universal anxiety of modern man. Painted with broad bands of garish color and highly simplified forms, and employing a high viewpoint, the agonized figure is reduced to a garbed skull in the throes of an emotional crisis. With this painting, Munch met his stated goal of "the study of the soul, that is to say the study of my own self".^[42] Munch wrote of how the painting came to be: "I was walking down the road with two friends when the sun set; suddenly, the sky turned as red as blood. I stopped and leaned against the fence, feeling unspeakably tired. Tongues of fire and blood stretched over the bluish black fjord. My friends went on walking, while I lagged behind, shivering with fear. Then I heard the enormous, infinite scream of nature. He later described the personal anguish behind the painting, "for several years I was almost mad... You know my picture, "The Scream?" I was stretched to the limit—nature was screaming in my blood... After that I gave up hope ever of being able to love again."

In summing up the painting's impact author Martha Tedeschi has stated: "Whistler's *Mother*, Wood's *American Gothic*, Leonardo da Vinci's *Mona Lisa* and Edvard Munch's *The Scream* have all achieved something that most paintings—regardless of their art historical importance, beauty, or monetary value—have not: they communicate a specific meaning almost immediately to almost every viewer. These few works have successfully made the transition from the elite realm of the museum visitor to the enormous venue of popular culture."

Frieze of Life — A Poem about Life, Love and Death: In December 1893, *Unter den Linden* in Berlin held an exhibition of Munch's work, showing, among other pieces, six paintings entitled *Study for a Series: Love*. This began a cycle he later called the *Frieze of Life — A Poem about Life, Love and Death*. "Frieze of Life" motifs such as *The Storm* and *Moonlight* are steeped in atmosphere. Other motifs illuminate the nocturnal side of love, such as *Rose and Amelie* and *Vampire*. In *Death in the Sickroom*, the subject is the death of his sister Sophie, which he re-did in many future variations. The dramatic focus of the painting, portraying his entire family, is dispersed in a series of separate and disconnected figures of sorrow. In 1894, he enlarged the spectrum of motifs by adding *Anxiety*, *Ashes*, **Madonna** and *Women in Three Stages* (from innocence to old age).

Around the turn of the century, Munch worked to finish the "Frieze". He painted a number of pictures, several of them in larger format and to some extent featuring the Art Nouveau aesthetics of the time. He made a wooden frame with carved reliefs for the large painting *Metabolism* (1898), initially called *Adam and Eve*. This work reveals Munch's preoccupation with the "fall of man" myth and his pessimistic philosophy of love. Motifs such as *The Empty Cross* and *Golgotha* (both c. 1900) reflect a metaphysical orientation, and also echo Munch's pietistic upbringing. The entire Frieze showed for the first time at the secessionist exhibition in Berlin in 1902.

"The Frieze of Life" themes recur throughout Munch's work but find their strongest outpouring in the mid-1890s. In sketches, paintings, pastels and prints, he taps the depths of his feelings to examine his major motifs: the stages of life, the femme fatale, the hopelessness of love, anxiety, infidelity, jealousy, sexual humiliation, and separation in life and death. These themes find expression in paintings such as *The Sick Child* (1885), *Love and Pain* (1893–94), *Ashes* (1894), and *The Bridge*. The latter shows limp figures with featureless or hidden faces, over which loom the threatening shapes of heavy trees and brooding houses. Munch portrayed women either as frail, innocent sufferers or as the cause of great longing, jealousy and despair

Munch often uses shadows and rings of color around his figures to emphasize an aura of fear, menace, anxiety, or sexual intensity. These paintings have been interpreted as reflections of the artist's sexual anxieties, though it could also be argued that they are a better representation of his turbulent relationship with love itself and his general pessimism regarding human existence. Many of these sketches and paintings were done in several versions, such as *Madonna*, *Hands and Puberty*, and also transcribed as wood-block prints and lithographs. Munch hated to part with his paintings because he thought of his work as a single body of expression. So to capitalize on his production and make some income, he turned to graphic arts to reproduce many of his most famous paintings, including those in this series. Munch admitted to the personal goals of his work but he also offered his art to a wider purpose, "My art is really a voluntary confession and an attempt to explain to myself my relationship with life—it is, therefore, actually a sort of egoism, but I am constantly hoping that through this I can help others achieve clarity."

Still attracting strongly negative reactions, in the 1890s Munch did begin to receive some understanding of his artistic goals, as one critic wrote, "With ruthless contempt for form, clarity, elegance, wholeness, and realism, he paints with intuitive strength of talent the most subtle visions of the soul." One of his great supporters in Berlin was Walter Rathenau,

In 1896, Munch moved to Paris, where he focused on graphic representations of his "Frieze of Life" themes. He further developed his woodcut and lithographic technique. Munch's *Self-Portrait With Skeleton Arm* (1895) is done with an etching needle-and-ink method also used by Paul Klee.^[54] Munch also produced multi-colored versions of "The Sick Child" which sold well, as well as several nudes and multiple versions of *Kiss* (1892)^[54] Many of the Parisian critics still considered Munch's work "violent and brutal" but his exhibitions received serious attention and good attendance. His financial situation improved considerably and in 1897, Munch bought himself a summer house, a small fisherman's cabin built in the late 18th century, in the small town of Åsgårdstrand in Norway. He dubbed this home the "Happy House" and returned here almost every summer for the next 20 years.

Munch returned to Christiania in 1897 where he also received grudging acceptance, where one critic wrote, "A fair number of these pictures have been exhibited before. In my opinion these improve on acquaintance." In 1899, at the age of thirty-four, Munch began an intimate relationship with Tulla Larsen, a "liberated" upper-class woman. They traveled to Italy together and upon returning, Munch began another fertile period in his art, which included landscapes and his final painting in "The Frieze of Life" series, *The Dance of Life* (1899). She was eager for marriage, and Munch begged off. His drinking and poor health reinforced his fears, as he wrote in the third person, "Ever since he was a child he had hated marriage. His sick and nervous home had given him the feeling that he had no right to get married." Munch almost gave in to Tulla, but fled from her in 1900, also turning away from her considerable fortune, and moved to Berlin. His *Girls on the Jetty*, created in eighteen different versions, demonstrated the theme of feminine youth without negative connotations. In 1902, he displayed his works thematically at the hall of the Berlin Succession, producing "a symphonic effect—it made a great stir—a lot of antagonism—and a lot of approval." The Berlin critics were beginning to appreciate Munch's work even though the public still found his work alien and strange.

The good press coverage gained Munch the attention of influential patrons Albert Kollman and Max Linde. He described the turn of events in his diary, "After twenty years of struggle and misery forces of good finally come to my aid in Germany—and a bright door opens up for me." However, despite this positive change, Munch's self-destructive and erratic behavior involved him first with a violent quarrel with another artist, then with an accidental shooting in the presence of Tulla Larsen, who had returned for a brief reconciliation, which injured two of his fingers. She finally left him and married a younger colleague of Munch. Munch took this as a betrayal, and he dwelled on the humiliation for some time to come, channeling some of the bitterness into new paintings.^[61] His paintings *Still Life (The Murderess)* and *The Death of Marat I*, done in 1906-7, clearly reference the shooting incident and the emotional after effects.

In 1903-4, Munch exhibited in Paris where the coming Fauvists, famous for their boldly false colors, likely saw his works and might have found inspiration in them. When the Fauves held their own exhibit in 1906, Munch was invited and displayed his works with theirs. After studying the sculpture of Rodin, Munch may have experimented with plasticine as an aid to design, but he produced little sculpture. During this time, Munch received many commissions for portraits and prints which improved his usually precarious financial condition. After an earlier period of landscapes, in 1907 he turned his attention again to human figures and situations.

Breakdown and recovery: However, in the autumn of 1908, Munch's anxiety, compounded by excessive drinking and brawling, had become acute. As he wrote later, "My condition was verging on madness—it was touch and go." Subject to hallucinations and feelings of persecution, he entered the clinic of Dr. Daniel Jacobson. The therapy Munch received for the next eight months included diet and "electrification" (a treatment then fashionable for nervous conditions, not to be confused with electroconvulsive therapy). Munch's stay in hospital stabilized his personality, and after returning to Norway in 1909, his work became more colorful and less pessimistic. His portrait of Professor Jacobson, done in 1909, is one of Munch's best. Further brightening his mood, the general public of Christiania finally warmed to his work, and museums began to purchase his paintings. He was made a Knight of the Royal Order of St. Olav "for services in art". His first American exhibit was in 1912 in New York.

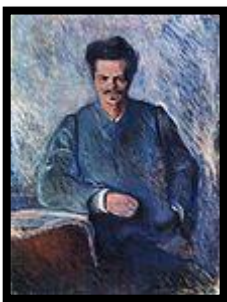

As part of his recovery, Dr. Jacobson advised Munch to only socialize with good friends and avoid public drinking. Munch followed this advice and in the process produced several full-length portraits of high quality of friends and patrons—honest portrayals devoid of flattery. He also created landscapes and scenes of people at work and play, using a new optimistic style—broad, loose brushstrokes of vibrant color with frequent use of white space and rare use of black—with only occasional references back to his morbid themes. With more income, Munch was able to buy several properties giving him new vistas for his art and he was finally able to provide for his family.

Munch in 1933.

The outbreak of World War I, found Munch with divided loyalties, as he stated, "All my friends are German but it is France that I love." In the 1930s, his German patrons, many Jewish, lost their fortunes and some their lives during the rise of the Nazi movement. Munch found Norwegian printers to substitute for the Germans who had been printing his graphic work. Given his poor health history, during 1918 Munch felt himself lucky to have survived a bout of the Spanish Flu, the worldwide pandemic of that year.

Munch spent most of his last two decades in solitude at his nearly self-sufficient estate in Ekely, at Skøyen, Oslo. Many of his late paintings celebrate farm life, including many where he used his work horse "Rousseau" as a model. Without any effort, Munch had a steady stream of female models, some of which he may have had sexual relations with, and who were the subjects of numerous nude paintings. Munch occasionally left his home to paint murals on commission, including those done for the Freia chocolate factory.

To the end of his life, Munch continued to paint unsparing self-portraits, adding to his self-searching cycle of his life and his unflinching series of snapshots of his emotional and physical states. In the 1930s and 1940s, the Nazis labeled Munch's work "degenerate art" (along with Picasso, Paul Klee, Matisse, Gauguin and many other modern artists) and removed his 82 works from German museums. Hitler announced in 1937, "For all we care, those prehistoric Stone Age culture barbarians and art-stutterers can return to the caves of their ancestors and there can apply their primitive international scratching."

In 1940, the Germans invaded Norway and the Nazi party took over the government. Munch was seventy-six years old. With nearly an entire collection of his art in the second floor of his house, Munch lived in fear of a Nazi confiscation. Seventy-one of the paintings previously taken by the Nazis had found their way back to Norway through purchase by collectors (the other eleven were never recovered), including *The Scream* and *The Sick Child*, and they too were hidden from the Nazis.

Munch died in his house at Ekely near Oslo on January 23, 1944, about a month after his 80th birthday. His Nazi-orchestrated funeral left the impression with Norwegians that he was a Nazi sympathizer. The city of Oslo bought the Ekely estate from his heirs in 1946 and demolished his house in May 1960.

When Munch died, he bequeathed his remaining works to the city of Oslo, which built the Munch Museum at Tøyen (it opened in 1963). The museum hosts a collection of approximately 1,100 paintings, 4,500 drawings, and 18,000 prints, the broadest collection of his works in the world. The Munch Museum currently serves at Munch's official Estate and has been active in responding to copyright infringements, as well as clearing copyright for the work, such as the appearance

of Munch's *The Scream* in a 2006 M&M advertisement campaign. The U.S. copyright representative for the Munch Museum and the Estate of Edvard Munch is the Artists Rights Society.

Munch's art was highly personalized and he did little teaching. His "private" symbolism was far more personal than that of other Symbolist painters such as Gustave Moreau and James Ensor. Nonetheless, Munch was highly influential, particularly with the German Expressionists, who followed his philosophy, "I do not believe in the art which is not the compulsive result of Man's urge to open his heart." Many of his paintings, including *The Scream*, have universal appeal in addition to their highly personal meaning.

Munch on the 1,000 Kroner note.

Munch's works are now represented in numerous major museums and galleries in Norway and abroad. After the Cultural Revolution in the People's Republic of China ended, Munch was the first Western artist to have his pictures exhibited at the National Gallery in Beijing. His cabin "the Happy House" was given to the municipality of Åsgårdstrand in 1944 and is now a small Munch museum. The inventory is still exactly as he left it.

One version of *The Scream* was stolen from the National Gallery in 1994. In 2004 another version of *The Scream* along with one of *Madonna* were stolen from the Munch Museum in a daring daylight robbery. All were eventually recovered, but the paintings stolen in the 2004 robbery were extensively damaged. They have been meticulously restored and are on display again.

Three Munch works were stolen from the Hotel Refsnes Gods in 2005; they were shortly recovered, although one of the works was damaged during the robbery.

In October 2006, the color woodcut *Two people. The lonely (To mennesker. De ensomme)* set a new record for his prints when it was sold at an auction in Oslo for 8.1 million NOK (1.27 million USD). It also set a record for the highest price paid in auction in Norway. On November 3, 2008, the painting *Vampire* set a new record for his paintings when it was sold for 38.162

million USD at Sotheby's New York.

List of major works

- 1892 — *Evening on Karl Johan*
- 1893 — *The Scream*
- 1894 — *Ashes*
- 1894–1895 — *Madonna*
- 1895 — *Puberty*
- 1895 — *Self-Portrait with Burning Cigarette*
- 1895 — *Death in the Sickroom*
- 1899–1900 — *The Dance of Life*
- 1899–1900 — *The Dead Mother*
- 1940–1942 — *Self Portrait: Between Clock and Bed*
- *Vampire*. 1893-94. Oil on canvas. Nasjonalgalleriet, Oslo.
- *Lady From the Sea (detail)*. 1896. Oil on canvas. 39½ x 126 in.
- *The Sick Child* (1885-87). Tate Gallery, London.
- *Death of Marat I* (1907)
- *August Strindberg*. 1892. Oil on canvas, 120 x 90 cm. Museum of Modern Art, Stockholm, Sweden

Valpolicella (DOC) :Navnet Valpolicella kommer af det latinske *Val poly cella*, som betyder *dalen med de mange kældre*. Den almindelige Valpolicella vin er mørk og kendetegnes ofte af en BITTER UNDERTONE, der kan minde om umodne kirsebær eller kirsebærsten. Der produceres store mængder vin i Valpolicella og den oprindelige produktionszone er udvidet markant. Derfor findes der nu en Valpolicella CLASSICO zone, som angiver området hvor de oprindelige Valpolicella vine blev fremstillet. Dernæst laves en kraftigere RIPASSO-udgave og en KONCENTRERET PASSITO-udgave, der både fås i en SØD og en TØR udgave.

Der fremstilles fire forskellige vintyper i Valpolicella: **Valpolicella** - hverdagsvin **Valpolicella Superiore** - bedre hverdagsvin, **Ripasso** - mini AMARONE og **Amarone** og Recioto.

Den almindelige Valpolicella er den der fremstilles mest af i området. Den laves på de druer som hænger tilbage, når de bedste drueklaser er plukket. Det er således de ringeste drueklaser, hvilket både indbefatter HØSTEN fra de helt unge vinstokke og drueklaser som ikke er helt modne. Druerne presses HÅRDT, så UDBYTTET bliver størst muligt. Druerne presses og DRUEMOSTEN gæres efterfølgende på STÅLTANKE i et halvt år. Foråret efter druerne er høstet, er vinen af finde på supermarkedernes hylder. Den færdige vin er FRISK og let. Den bør drikkes ung og let kølig. Alkoholniveauet er på 12% til 12,5 %.

Til fremstilling af Valpolicella SUPERIORE benyttes lidt bedre druemateriale, som tørres inden presning og vinen lagres på fad i stedet for ståltank. De høstede druer tørres ca. 1 måneds tid inden de presses og lagres halvandet år. Den færdige vin kan gemmes fire til otte år, og behøver modsat den almindelige Valpolicella, altså ikke at blive drukket med det samme. Alkoholniveauet ligger på 12,5 % til 13,5 %.

I mellem de to yderpoler, den klassiske Valpolicella og Passito vinene, findes **Ripasso**. Den kaldes også for en *fattigmands-Amarone* eller *mini-Amarone*. *Rispassare* betyder *at passere igen* og det er netop det specielle ved Ripasso. Man tager en traditionel Valpolicella vin og hældes over kvaset fra Amarone-fremstillingen. Dels presses man de sidste smagsnuancer ud af Amaronen og dels begynder vinen igen at GÆRE, da der stadig vil være SUKKER i kvaset. Det giver en mere fyldig vin, som optager FARVE og fylde fra den tidligere vin. Ripasso opnår en højere ALKOHOLSTYRKE, grundet den længere gæringstid. Alkoholstyrken ligger på 13,5 % til 14,5 %. Der er flere varianter af fremstillingsprocessen, som dog alle benytter materiale fra tidligere fremstilling. Vinene minder ofte mere om en kraftigere og mere fyldig Valpolicella Superiore, fremfor en lille Amarone, som de tit fremstilles som.

Passito vine: Der er to vintyper i Valpolicella, som løfter den gængse vin op i sværvægtsklassen: Det er Amarone og Recioto, der i deres fulde navn angives som *Amarone della Valpolicella* og *Recioto della Valpolicella*, men altså ikke er selvstændige DOC'er. Begge er fremstillet *passito*, dvs. af tørrede druer. Recioto er en sød vin, mens Amarone er en tør udgave. *Amaro* betyder bitter, altså en bitter (tør) udgave af den ellers søde vin. Fremgangsmåden er den samme for begge vintyper: Man tager de bedste druer og lægger dem til tørre, hvilket på italiensk kaldes for *appassimento* og deraf det afledte Passito. Druerne tørres på måtter eller i kasser og ligger til begyndelsen af det efterfølgende år. Processen bevirker, at en stor del af druernes væskeindhold fordamper og den tilbageværende EKSTRAKT bliver mere intens og mindre SYREHOLDIG. Den efterfølgende GÆRING afgør, om der kommer en tør eller en sød vin ud. Stoppes gæringen før alt sukkeret er omdannet, vil vinen indeholde RESTSUKKER som gør den sød og vi har Recioto. For Amarone må der maksimalt være 0,4 % restsukker, hvilket definerer skellet mellem den tørre og den søde variant. Vinen skal minimum indeholde 14 % ALKOHOL, men ofte nærmer den sig 17 %.

De to Amarone skoler: Som med så mange andre italienske vine, er der opstået to divergerende skoler: traditionalisterne og modernisterne. Traditionalisterne benytter gamle og ikke-optimale OPBINDING af vinstokkene, tørrer druerne på loftsrum i naturlig ventilation. Det giver øget risiko/mulig for udvikling af råd, enten den farlige gråskimmel eller den ædle råd. Ædelt råd kendes fra søde vine som SAUTERNES, men når den opstår i produktionen af tør Amarone, resulterer det i en mere sødme, fedme og fylde, men til gengæld mistet farve, TANNINER og smagsnuancer. Ydermere lagres traditionalisterne vinen på gamle fade, hvilket ikke bidrager til SMAGEN.

Modernisterne har derimod moderniseret vinfremstillingen fra vinstokkenes opbinding til brugen af nye EGEFADE. De benytter kontrolleret tørring af druerne, hvilket sikrer at der *ikke* opstår ædelt råd. De moderne Amarone vine har en mørkere farve, højere indhold af GARVESYRE og dermed længere LAGRINGSPOTENTIALE. De udvikler sig derfor også til mere KOMPLEKSE vine når de får lov til at ligge i kælderen. Det er således vine mere FRUGT, mere friskhed og med fadpræg.

Producenter: *Modernisterne:* Romano Dal Forno og Allegrini. Priserne er skyhøje, op til flere tusinde pr. flaske. *Traditionalisterne:* Guiseppe Quintarelli, Bertani og Masi. Guiseppe ligger også i den prismæssige helt tunge ende, mens Bertani og Masi er til at komme i nærheden af. **Druesorter i Valpolicella:** CORVINA, CORVINONE, MOLINARA, OSELETA, RONDINELLA

Malbec

Malbec stammer fra det sydvestlige Frankrig, hvor den meget længe har været en fast ingrediens i blandingsvine, men uden at have gjort meget væsen af sig selv. I dag er det mere sandsynligt, at man kender den fra lande som Argentina og Chile, der begge laver vine på ren Malbec. Dernæst kaldes den ikke Malbec i Sydvestfrankrig, men for Auxerrois og i Loire kaldes den for Cot. De mange synonymer taler ikke just for Malbecs kendskab og stjernestatus.

Malbec giver bløde saftige vine, der er mørke og parfumerede - hvis den altså plantes i et varmt klima. Før i tiden blev den næsten udelukkende benyttet som hjælpesort i Bordeaux, til at blødgøre vine. Men i dag har Merlot overtaget det job. Den indgår stadig flittigt i mange blandingsvine fra Sydvestfrankrig, men det er i Cahors den er mest udbredt, da der her ifølge lokal lov skal være mindst 70 % Auxerrois i vinen. Under de rigtige betingelser, kan Malbec altså sagtens stå på egne ben og mon ikke vi ser mere og mere til den fra fransk side?

Duftnoter for Malbec: Ribs, Solbær, Blåbær, Sveske, Cedertræ, Lakrids, Nellike, Røg, Tobak, Rosin

Vinregioner med Malbec: Der er 51 vinregioner hvor Malbec dyrkes:

ALLE LANDE 51 distrikter, FRANKRIG 23 distrikter, ARGENTINA 9 distrikter, AUSTRALIEN 8 distrikter, TYSKLAND 7 distrikter,

CHILE 2 distrikter, SPANIEN, 2 distrikter,

Synonymer for Malbec: AUXERROIS (Cahors). CARMENÈRE COT, COT (Loire). , PRESSAC (St. Emilion)
